МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0134-з
спеціальності 013 Початкова освіта
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»
А. О. Афендікова

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н., доцент С. В. Сиваш

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н., доцент А. Ф. Курінна

Запоріжжя

2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Афендіковій Анні Олександрівні

1. Тема роботи: «Педагогічні умови формування культурологічної компетентності молодших школярів»
керівник роботи Сиваш С. В., к.пед.н., доцент
затверджена наказом ЗНУ від «02» жовтня 2025 року № 1393-с

2. Строк подання студентом роботи: _____

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): проаналізувати стан дослідження проблеми формування культурологічної компетентності у психолого-педагогічній науці та практиці; розкрити сутність та структуру культурологічної компетентності молодших школярів; визначити ключові особливості формування культурологічної компетентності; розробити методичні рекомендації щодо формування культурологічної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості; обґрунтувати педагогічні умови формування культурологічної компетентності молодших школярів у процесі мистецької творчості.

5. Перелік графічного матеріалу: 6 таблиць з результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Сиваш С. В.	02.12.24 р.	02.12.24 р.
Розділ 1	Сиваш С. В.	23.03.25 р.	23.03.25 р.
Розділ 2	Сиваш С. В.	03.06.25 р.	03.06.25 р.
Висновки	Сиваш С. В.	07.09.25 р.	07.09.25 р.
Додатки	Сиваш С. В.	21.09.25 р.	21.09.25 р.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад-грудень	виконано
2	Написання вступу	грудень-січень	виконано
3	Написання першого розділу	березень-травень	виконано
4	Написання другого розділу	червень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 90 с., 6 таблиць, 54 джерела, 2 додатки.

Мета дослідження полягає в розробленні й теоретичному обґрунтуванні методики формування культурологічної компетентності молодших школярів.

Об’єкт дослідження: процес формування культурологічної компетентності учнів початкових класів.

Предмет дослідження: методика формування культурологічної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

Методи дослідження: аналіз та синтез наукових джерел, діалектичний і логічний методи пізнання, прийоми абстрагування, методи статистичної обробки даних.

Теоретичне значення полягає в уточненні сутності поняття «культурологічна компетентність» та визначенні її структури; науковому обґрунтуванні методики формування культурологічної компетентності молодших школярів.

Практичне значення роботи одержаних результатів полягає у розробленні педагогічних умов, які сприяють ефективному запровадженню методики формування культурологічної компетентності учнів початкових класів.Галузь використання: початкова освіта.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, МОЛОДШИЙ ШКОЛЯР, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ, ПОЧАТКОВА ОСВІТА, МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.

SUMMARY

Afendikova A. O. Pedagogical Conditions for the Formation of Cultural Competence in Primary School Students. Zaporizhzhia, 2025. 90 p.

The qualification work consists of an introduction, 2 sections, findings, , a list of references (54 items, 1 of them in a foreign language), and 2 appendices on 3 pages.

The purpose of the study is to develop and theoretically substantiate a methodology for forming cultural competence in younger schoolchildren.

According to the purpose, the following tasks are defined:

1. To analyze the state of research on the problem of the formation of cultural competence in psychological and pedagogical science and practice.

2. To reveal the essence and structure of cultural competence of younger schoolchildren;

3. To identify the key features of the formation of cultural competence of primary schoolchildren;

4. To develop methodological recommendations for the formation of cultural competence of primary schoolchildren in the process of artistic creativity.

5. To substantiate the pedagogical conditions for the formation of cultural competence of younger schoolchildren in the process of artistic creativity.Object of the research: the methodology of forming cultural competence in primary school students.

Object of research: the process of forming cultural competence of primary school students.

Subject of research: methodology for forming cultural competence of primary school children.

The first chapter «Theoretical principles of the formation of cultural competence of younger schoolchildren» outlines the main concepts of the study, presents an overview of scientific approaches to understanding the essence of the

concept of «cultural competence», identifies key features of the formation of cultural competence of younger schoolchildren

The second chapter «Methodology of the formation of cultural competence of primary schoolchildren» analyzes pedagogical conditions and methods for the development of cultural competence in the educational process. Methodological recommendations for the formation of cultural competence are also developed and the selected pedagogical conditions are justified.

Keywords: cultural competence, primary school students, pedagogical conditions, primary education, model of formation.

ЗМІСТ

Вступ…… 8
Розділ 1 Теоретичні засади формування культурологічної компетентності молодших школярів ……... 12
1.1 Наукові підходи до розуміння сутності поняття «культурологічна компетентність»……... 12
1.2 Особливості формування культурологічної компетентності молодших школярів …….. 26
Розділ 2 Методика формування культурологічної компетентності учнів початкових класів ……... 37
2.1 Теоретичне обґрунтування методики формування культурологічної компетентності молодших школярів ……..... 36
2.2 Педагогічні умови формування культурологічної компетентності учнів початкової школи…….. 70
Висновки…….. 80
Список використаних джерел…… 83
Додатки……. 88

ВСТУП

Сучасні глобалізаційні процеси та інтеграція України у світовий освітній простір актуалізують необхідність виховання учнів, здатних до міжкультурної комунікації, поваги до культурних традицій, толерантності та відкритості до світу. У молодшому шкільному віці закладаються основи ціннісних орієнтацій, морально-етичних норм, що визначають ставлення до культури власного народу та культур інших країн.

Стратегічні напрями розвитку сучасної системи загальної середньої освіти України визначаються низкою базових нормативно-правових актів, зокрема Законами України «Про освіту» (2017 р., зі змінами 2020 р.), «Про загальну середню освіту» (2020 р.) та концептуальними положеннями реформи «Нова українська школа» (НУШ). У межах зазначеної реформи, спрямованої на модернізацію освітнього простору та формування компетентнісної моделі навчання, особлива роль відводиться культурі як системоутворювальному чиннику. Вона розглядається не лише як окремий змістовий компонент, а й як вагомий педагогічний ресурс розвитку соціально відповідальної, творчої та культурно ідентифікованої особистості здобувача освіти.

Концептуальним підґрунтям оновлених освітніх документів є компетентнісний підхід, який визначає необхідність формування сукупності ключових компетентностей, серед яких культурологічна компетентність займає пріоритетне місце. Її змістовне наповнення охоплює засвоєння основ національної та світової культурної спадщини, оволодіння знаннями про традиції, мистецькі надбання, літературу, а також розвиток здатності до критичного аналізу культурних явищ, рефлексії та формування індивідуальної культурної позиції. У цьому контексті культурологічна компетентність виконує важливу соціалізуючу функцію, забезпечуючи інтеграцію дитини в культурний, соціальний і інформаційний простір сучасного суспільства.

Актуальність дослідження проблеми формування культурологічної

компетентності учнів початкової школи зумовлюється тенденціями гуманізації та інноваційності освіти, що передбачають виховання духовно зрілої, культурно орієнтованої та творчо активної особистості. Аналіз наукових джерел (І. Бех, В. Кліменко, В. Моляко, О. Музика, Т. Пироженко, Л. Рябокінь, Л. Сохань, О. Сухомлинська, К. Чорна та ін.) засвідчує, що питання формування культурологічної компетентності учнів початкової школи знайшло широке теоретичне обґрунтування, проте потребує подальшого уточнення з позицій упровадження дієвих педагогічних технологій.

Одним із провідних механізмів становлення культурологічної компетентності є мистецька творчість, оскільки вона забезпечує не лише засвоєння інформаційно-змістового компоненту культури, а й сприяє розвитку емоційно-ціннісного досвіду, художньо-образного мислення та естетичної чутливості. Мистецька практика виступає засобом занурення учнів у культурний контекст, стимулює їхнє креативне мислення, комунікативні вміння, здатність до соціальної взаємодії та командної діяльності, що є суттєвими характеристиками особистісної й соціальної компетентності.

Важливість зазначеного періоду розвитку зумовлена тим, що учні молодшого шкільного віку перебувають на етапі інтенсивного становлення світогляду, системи цінностей та емоційно-естетичної сфери. Відтак навчання, інтегроване з мистецько творчою діяльністю, виступає ефективним засобом формування художньої культури, розвитку здатності до інтерпретації культурних явищ та опанування символічних форм мислення.

Значний внесок у наукове обґрунтування ролі мистецької діяльності у формуванні культурологічної компетентності здійснили українські вчені (І. Біла, Е. Бєлкіна, В. Кардашов, О. Комаровська, Л. Масол, Н. Миропольська, Л. Михайлова, С. Ничкало, В. Рагозіна, І. Руденко). Наукові положення авторів підтверджують, що мистецька діяльність сприяє формуванню естетичних цінностей, розвитку емоційного інтелекту, здатності до самовираження та міжкультурної комунікації, що є структурними компонентами культурологічної компетентності.

Проте, попри наявність вагомого теоретичного підґрунтя, у сучасній педагогічній практиці простежуються суперечності між:

– потребою учнів у творчій самореалізації та обмеженими організаційно-педагогічними можливостями освітніх закладів;

– природним прагненням дітей до творчості та формалізованими підходами викладання, що іноді стримують індивідуальну експресію.

Отже, зазначені суперечності, актуальність порушеної проблеми та недостатня розробленість ефективних засобів її практичного вирішення зумовлюють вибір теми дослідження – «Формування культурологічної компетентності молодших школярів» та визначають необхідність її подальшого наукового осмислення.

Мета дослідження полягає в розробленні й теоретичному обґрунтуванні методики формування культурологічної компетентності молодших школярів.

Об’єкт дослідження: процес формування культурологічної компетентності учнів початкових класів.

Предмет дослідження: методика формування культурологічної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми формування культурологічної компетентності у психолого-педагогічній науці та практиці.
2. Розкрити сутність та структуру культурологічної компетентності молодших школярів;
3. Визначити ключові особливості формування культурологічної компетентності учнів початкових класів;
4. Розробити методичні рекомендації щодо формування культурологічної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості.
5. Обґрунтувати педагогічні умови формування культурологічної компетентності молодших школярів у процесі мистецької творчості.

Для забезпечення методологічної обґрунтованості та наукової достовірності дослідження було застосовано комплекс методів, згрупованих за

їх функціональним призначенням.

1. Загальні методи наукового пізнання: включали діалектичний і логічний методи пізнання, прийоми абстрагування, аналізу та синтезу, а також індуктивно-дедуктивні операції, що були застосовані для вивчення впливу мистецької діяльності на процес формування культурологічної компетентності учнів початкової школи.

2. Методи теоретичного дослідження: порівняльно-педагогічний аналіз філософських, психологічних і педагогічних джерел; аналіз нормативно-правових документів сучасної освіти; узагальнення отриманих даних з метою уточнення понятійно-категоріального апарату та визначення змісту, структури й особливостей формування культурологічної компетентності здобувачів освіти початкової школи.

Застосування зазначених методів забезпечило системність і наукову валідність дослідження, дозволило здійснити ґрунтовне теоретико-методичне опрацювання проблеми та сформувати цілісну концепцію її розгляду.

Теоретичне значення полягає в уточненні сутності поняття «культурологічна компетентність» та визначенні її структури; науковому обґрунтуванні методики формування культурологічної компетентності молодших школярів

Практичне значення роботи одержаних результатів полягає у розробленні педагогічних умов, які сприяють ефективному запровадженню методики формування культурологічної компетентності учнів початкових класів.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1 Наукові підходи до розуміння сутності поняття «культурологічна компетентність»

Сучасні суспільні виклики зумовили створення нових концептуальних підходів до реформування освіти. Вони наголошують на важливості збереження цінностей дитинства, гуманізації навчального процесу, орієнтації на особистість учня, розвитку здібностей школярів початкової ланки та формування такого навчального середовища, яке забезпечує психологічний комфорт і стимулює дитячу творчість.

У «Національній Доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» визначено, що головним завданням системи освіти є створення умов для особистісного зростання й творчої самореалізації кожного громадянина. Доктрина передбачає виховання покоління, здатного навчатися протягом усього життя, створювати та підтримувати цінності громадянського суспільства, сприяти єдності української нації та інтеграції України в європейський і світовий простір як конкурентоспроможної, успішної держави.

У ході модернізації початкової освіти та впровадження компетентнісного підходу відбувається переорієнтація освітнього процесу на розвиток особистості молодшого школяра. Формування ключових компетентностей, визначених Державним стандартом початкової освіти, актуалізує проблему практичної реалізації компетентнісного підходу, який передбачає розвиток у дітей наскрізних вмінь та компетентностей, серед яких важливе місце посідає культурологічна компетентність.

Для більш чіткої конкретизації сутності процесу формування культурологічної компетентності молодші школярів початкової школи

доцільно здійснити теоретичний аналіз ключових понять, що її визначають, а саме: «культура», «загальна культура» та «компетентність».

Поняття «культура» у науковому дискурсі не має однозначного й універсального визначення ані на міждисциплінарному рівні, ані в межах окремих галузевих досліджень. Етимологічно культура (лат. *cultura* – «обробляти») трактується як сукупність матеріальних і духовних надбань людства, створених упродовж історичного розвитку, а також як система соціально закріплених норм, що забезпечують збереження та гармонійне функціонування суспільства [4].

Аналізуючи феномен загальної культури особистості, І. Зимня наголошує на її інтегрованому характері. Дослідниця підкреслює, що загальна культура включає внутрішню культуру, обумовлену особистісними, діяльнісними та комунікативними характеристиками індивіда, сформованими у сімейному та освітньому середовищах. Водночас освіченість розглядається як системно організований комплекс знань, що відзначається широтою, глибиною та всебічністю.

Відповідно до такого підходу, у структурі загальної культури виокремлюють шість провідних напрямів, які формують три узагальнені площини її аналізу:

– культура особистості – культура ставлення та культура саморегуляції;

– культура діяльності – культура інтелектуальної діяльності та культура предметної діяльності;

– культура соціальної взаємодії – культура поведінки та культура спілкування [4].

Український академік І. Бех приділяє виняткову роль культурі у процесі виховання особистості, розглядаючи її як базовий детермінант формування моральних, етичних і духовних цінностей дитини. У своїх працях дослідник підкреслює, що культура виступає системоутворювальним інструментом виховного впливу, оскільки саме вона задає систему ціннісних орієнтирів та

ідеалів, які регламентують поведінку індивіда та визначають його ставлення до соціокультурної реальності.

На думку вченого, культурні цінності формують морально-духовний фундамент особистості, впливаючи на її вибір, прийняття рішень і загальну життєву позицію. Особливий акцент І. Бех робить на мистецтві як ключовому сегменті культури, що має безпосередній вплив на емоційно-ціннісний та духовний розвиток дитини. Саме через мистецькі твори дитина привчається до естетичного сприйняття світу, навчається розуміти красу, розвиває емпатію та засвоює етичні імперативи [3].

Культурне виховання, відповідно до концепції І. Беха, сприяє формуванню внутрішньої стійкості та моральної автономії дитини, забезпечуючи розвиток таких якостей, як толерантність, повага до Іншого та готовність до самовдосконалення. Це набуває особливої значущості в умовах сучасних соціальних трансформацій, позначених численними моральними викликами та ціннісними спокусами.

У працях ученого культура постає як провідний чинник морального розвитку особистості, який допомагає дитині усвідомити власну відповідальність перед суспільством. Моральне виховання, вибудуване на основі культурних цінностей, забезпечує усвідомлення дитиною свого місця у світі, а також її соціальної ролі й значущості для інших людей [4].

У контексті нашого дослідження принципово важливо уточнити сутність поняття «компетентність». Згідно з Державним стандартом початкової освіти, компетентність визначається як «набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається зі знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці» [12, с. 2]. Таким чином, у наведеному трактуванні акцентується не лише на достатній сформованості у здобувача освіти відповідних знань та умінь, але й на набутті ним власного практичного досвіду, становленні ціннісних орієнтацій та на сформованому ставленні до значущості цих компонентів у власній життєдіяльності.

Слід зазначити, що на сьогодні у науковій літературі відсутнє єдине

усталене трактування поняття «компетентність». Згідно з матеріалами Міжнародного департаменту стандартів навчальних досягнень США, компетентність визначається як здатність кваліфіковано здійснювати певну діяльність, виконувати професійні чи інші завдання на основі інтеграції знань, умінь і навичок. Саме така інтегрована сукупність забезпечує ефективність дій індивіда та виконання ним виробничих чи професійних функцій відповідно до встановлених стандартів [54].

У науковому дискурсі Європейського Союзу компетентність інтерпретується як здатність суб'єкта ефективно й творчо застосовувати набуті знання та вміння в умовах міжособистісної комунікації, тобто в соціально детермінованих ситуаціях взаємодії з іншими людьми, а також у професійних контекстах. Іншими словами, компетентність репрезентує інтегративну характеристику особистості, що поєднує професійно важливі уміння і навички з ціннісно-смисловими орієнтаціями діяльності [15].

Згідно з поширеним у сучасній педагогічній теорії підходом, компетентність визначається як динамічна та варіативна комбінація знань, умінь, навичок, когнітивних стратегій, ціннісних установок і низки особистісних якостей, які забезпечують здатність індивіда успішно адаптуватися в соціумі, а також здійснювати професійну чи подальшу навчальну діяльність [1].

Спираючись на результати аналізу дефініцій «компетенція» та «компетентність», та беручи до уваги позиції С Скворцової й Я. Цимбалюк, можна констатувати такі положення:

1. Компетентність є інтегрованою системою набутих знань, умінь і навичок, а також здатністю суб'єкта ефективно застосовувати їх у реальних практичних ситуаціях.

2. Компетентність передбачає володіння певною компетенцією та охоплює індивідуальне ставлення особистості до змісту діяльності і способів її реалізації.

3. Компетенції виступають як узагальнені способи дій, що

забезпечують результативне виконання професійних та життєвих завдань, включаючи:

– знання і розуміння (когнітивний компонент, здатність осягати теоретичний матеріал);

– знання дій (операційно-практичний компонент, що забезпечує вміння застосовувати знання у конкретних ситуаціях);

– знання як буття (ціннісний компонент, що охоплює систему соціальних норм, установок та орієнтацій, які регулюють взаємодію людини з соціальним середовищем) [45].

Компетентність у науковому розумінні – це здатність індивіда ефективно застосовувати отримані знання, уміння, навички, способи діяльності та особистий досвід у нестандартних, проблемних або непередбачуваних життєвих ситуаціях. Вона репрезентує структуровану сукупність когнітивних, операційно-практичних, ціннісних та рефлексивних компонентів, що формуються як у процесі навчання, так і в результаті особистого життєвого та пізнавального досвіду [11].

Таким чином, компетентність доцільно розглядати як комплексне, системно організоване явище, що інтегрує інтелектуальні, операційні, поведінкові та ціннісні компоненти, які свідомо або несвідомо реалізуються у діяльності особистості під час розв’язання конкретних проблемних ситуацій. Водночас сам процес діяльності виконує функцію чинника розвитку компетентності. У цьому контексті компетентність можна трактувати як «рівень освіченості, достатній для здійснення самоосвіти та самостійного розв’язання пізнавальних завдань культурного спрямування» [33].

Отже, у межах нашого дослідження компетенція розуміється як соціально обумовлена норма або вимога, що включає знання, уміння, навички, способи діяльності та набуття певного життєвого досвіду. Оволодіння компетенцією можливе в процесі засвоєння навчального матеріалу, розвитку практичних умінь і навичок, а також у результаті рефлексивного осмислення учнем власного досвіду. Саме через цей процес компетенція трансформується у

компетентність.

У сучасних вітчизняних і зарубіжних педагогічних дискурсах послідовно обґрунтовується зростання значущості культуротворчої освіти, що поєднує формування гуманістично орієнтованої особистості з переходом від традиційної парадигми *«освіченої людини»* до концепції *«людини культури»*. Освіта XXI століття, з огляду на її суспільнотворчий потенціал, дедалі більше постає як ключовий механізм формування культурного простору соціуму, адже вона виконує функції збереження, трансляції та оновлення культурних смислів.

У багатьох наукових класифікаціях ключових компетентностей, зокрема у працях Н. Бібік, І. Зимньої та В. Шадрікова, підкреслюється, що саме культурологічна компетентність виступає базовою та системоутворювальною. Вона забезпечує опанування суб'єктами освітнього процесу ключових гуманітарних і культурних цінностей та визначається як здатність молодші школярів початкової школи аналізувати й оцінювати надбання національної та світової культури, орієнтуватися в культурному й духовному просторі сучасного суспільства, а також застосовувати методи самовиховання, засновані на загальнолюдських цінностях. Формування такої компетентності здійснюється в межах реалізації цілісного змісту освіти, схваленого МОН України для початкової та базової школи.

Аналіз наукової літератури, зокрема історії педагогіки, показує, що передумовами розвитку проблеми формування культурологічної компетентності є інтерес до питань розвитку мовлення, культури спілкування та риторики (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Основні етапи розвитку проблеми формування культурологічної компетентності

Етап	Характеристика
Стародавні цивілізації	Вшанування мовлення як важливого елемента культури, розвиток риторики і красномовства в політичному та соціальному житті. Мовлення стало основою навчання у стародавній Греції, зокрема в галузі логіки та лінгвістики, що стало передумовою розвитку культурологічної освіти.

Продовження таблиці 1.1

Середні віки та Новий час – кінець XVIII ст.	Риторика була важливим інструментом збереження церковних цінностей, а також розвитку мовного етикету та культури спілкування. Почали зароджуватися суспільні та гуманітарні науки, проте комунікація ще не була предметом окремого вивчення.
XIX – початок XX ст.	З розвитком книжкової культури, газетно-журнальної справи та нових технологій (телеграф, телефон, кіно, радіо) увага до комунікації як важливого чинника розвитку моральних відносин зростала. Вчителі почали акцентувати увагу на грамотності мови учнів, на важливості мовного розвитку для загального розумового розвитку дитини.
XX ст.	Виховання та освіта набули практично орієнтованого характеру, риторика втратила статус самостійного предмета у навчальних планах. Проблеми мовної культури та етикету комунікації дітей опосередковано розроблялися в рамках інших наукових напрямків. Мовне виховання молодших школярів стало здійснюватися через гру, мовленнєві засоби, невербальні методи та етикетні бесіди.
Теперішній час	Педагогічна наука продовжує розробляти питання формування комунікативної культури, створюючи термінологічний апарат. Комунікативна культура розглядається як основа загальної культури особистості та важливий компонент педагогічного процесу. З'являється новий погляд на завдання формування культурологічної компетентності, що відображає динамічний розвиток цієї проблеми в сучасній освіті.

Науковці розглядають культурологічну компетентність як інтегровану систему знань про культуру – як у широкому, так і у вузькому розумінні цього поняття. Така система забезпечує можливість формування цілісної картини світу та визначення ролі навчальної дисципліни у її конкретизації. Водночас культурологічна компетентність дає змогу окреслити місце людини у світі та визначити можливі способи трансформації навколишньої дійсності на основі засвоєних знань [39].

Термін «культурологічна компетентність» був введений до наукового дискурсу у 2003 році дослідниками П. Ерлі та Сун Анг, які трактують її як інтегральну здатність індивіда ефективно функціонувати в умовах культурної різноманітності. У своїх працях С. Анг виокремлює чотири структурні компоненти культурологічної компетентності, що утворюють її концептуальну модель:

а) когнітивний компонент – сукупність науково обґрунтованих культурних норм, практик і регулятивів, якими оперує індивід у різних культурних контекстах;

б) метакогнітивний компонент – рівень культурної рефлексії та усвідомленості суб'єкта, що забезпечує його здатність адаптивно взаємодіяти з представниками інших культурних спільнот;

в) мотиваційний компонент – внутрішня установка та здатність особистості спрямовувати увагу, енергію та інтерес на подолання й осмислення культурних відмінностей;

г) поведінковий компонент – компетентність індивіда реалізовувати адекватні вербальні й невербальні стратегії комунікації у взаємодії з носіями інших культурних традицій [13].

У свою чергу, Н. Осадчук трактує культурологічну компетентність як умовно достатній рівень соціалізації та інкультурації особистості, який забезпечує їй здатність вільно розуміти, використовувати й варіативно інтерпретувати сукупність неспеціалізованих, а подекуди й спеціалізованих знань, що застосовуються у повсякденній практиці. Учена підкреслює, що цей феномен охоплює норму загальносоціальної ерудованості індивіда, систему правил, законів, звичаїв, етикетних норм, заборон, а також вербальних і невербальних засобів комунікації, загальновизнаних символів, світоглядних і ціннісних установок, ідеологічних орієнтацій, оцінок, соціальних і міфологічних ієрархій тощо [36].

Сформованість культурологічної компетентності школярів, згідно з дослідженнями виявляється у здатності мобілізувати міжкультурні вміння у

професійній діяльності, адекватно розпізнавати, інтерпретувати й оцінювати іншу лінгвокультуру, розуміти специфіку поведінки представників іншомовних культурних спільнот у професійних ситуаціях. До показників також належать уміння прогнозувати можливі культурологічні бар'єри у процесі міжкультурологічної професійної комунікації та знаходити шляхи їх подолання, здатність до порівняльного мислення, інтерпретації власної країни в контексті перетину культур і демонстрації культурологічної толерантності [32, с. 35].

Формування культурологічної компетентності надає учням можливість свідомо обирати конструктивні форми проведення дозвілля, що сприяють культурному та духовному збагаченню особистості, а також ефективно взаємодіяти з іншими людьми в умовах полікультурного середовища, керуючись національними й загальнолюдськими духовними орієнтирами.

Культурологічна компетентність молодших школярів є предметом наукового аналізу Н. Бібік, яка трактує її як комплексну характеристику, що інтегрує інформаційний, операційно-діяльнісний, аксіологічний і креативний компоненти. Дослідниця обґрунтовує, що ефективне формування цієї компетентності можливе шляхом упровадження інтерактивних технологій навчання, які сприяють створенню цілісної картини світу в свідомості молодших школярів, стимулюють розвиток мислення, підвищують навчальну мотивацію, забезпечують високий рівень засвоєння матеріалу, знижують навчальне навантаження та мінімізують дублювання змісту в межах різних навчальних дисциплін [5].

Розгорнуту та концептуально виважену характеристику культурологічної компетентності молодших школярів подає О. Лебедєв, розглядаючи її як складову частину загальної освіченості учня поряд із функціональною грамотністю, допрофесійною та методологічною компетентностями. На думку вченого, культурологічна компетентність проявляється у здатності молодші школярів інтерпретувати явища навколишньої дійсності та вільно орієнтуватися у сфері культурних цінностей. Досягнення цієї компетентності

він визначає як цілеспрямований і заздалегідь прогнозований результат засвоєння змісту початкової освіти.

У праці «Формування загальнокультурологічної компетентності молодших школярів як ціль та результат шкільної освіти» дослідник наголошує, що культурологічна компетентність передбачає сформованість уміння орієнтуватися у джерелах культури. Важливою її складовою є здатність молодшого школяра визначати, відбирати й використовувати різноманітні джерела інформації для розв'язання пізнавальних завдань на основі чітких критеріїв, серед яких провідним має виступати критерій достовірності. Також суттєвим компонентом цієї компетентності є уміння пояснювати явища суспільної дійсності, усвідомлювати суть соціально значущих проблем, розуміти причини їх виникнення та орієнтуватися у можливих шляхах розв'язання. До структури компетентності включається й здатність молодші школярів орієнтуватися в системі соціальних, моральних та естетичних цінностей [12].

Культурологічна компетентність визначається як інтегральна якість особистості, що охоплює знання про національну та світову культурну спадщину, уміння здійснювати її аналіз і ціннісну оцінку, а також володіння культурою міжособистісних взаємин і дотримання принципів толерантності в соціальній взаємодії [15].

У контексті формування культурологічної компетентності молодших школярів школярів В. Пустохіна інтерпретує це поняття як системне, інтегральне новоутворення особистості, що забезпечує її здатність упевнено функціонувати в різнорідних соціокультурних ситуаціях. Зокрема, дослідниця наголошує, що йдеться про здатність:

1. Усвідомлювати себе не лише об'єктом, а й активним суб'єктом культурно-історичного процесу;
2. Демонструвати високий рівень ерудиції та інтелектуальної різнобічності;
3. Осягати закономірності розвитку культури як складного процесу

творення, збереження та трансмісії універсальних цінностей людства;

4. Орієнтуватися в традиціях, нормах, звичаях і духовних надбаннях як власного етносу, так і інших культурних спільнот;

5. Ефективно здійснювати комунікацію в сучасному глобалізованому просторі, використовуючи культурні концепти та символічні образи різних народів [40].

У структурі поняття «культурологічна компетентність» можна виокремити низку сутнісних характеристик:

– приналежність культурологічної компетентності до інтелектуально-ціннісних здібностей особистості, що забезпечують її здатність до усвідомленого культурного вибору;

– сформованість умінь раціонального й бережливого використання культурологічної спадщини;

– оволодіння системою знань про культуру як цілісну та багаторівневу систему, що включає різноманіття культур у часовому та просторовому вимірах, механізми їх взаємодії, закони соціокультурологічної динаміки, особливості художнього процесу та історії ментальностей, що формуються шляхом систематичного і спеціально організованого навчання;

– виховання потреби у коректній соціокультурній самоідентифікації особистості, яка, у свою чергу, впливає на колективну ідентичність суспільства;

– утвердження національної, культурологічної, соціальної та релігійної толерантності як невід’ємного елемента громадянської свідомості та норми соціальної взаємодії;

– забезпечення виховання засобами культури через поступове занурення особистості у багатовимірний культурний простір.

Результативність формування культурологічної компетентності виявляється у здатності суб’єкта, зокрема молодшого школяра, конструювати власні моделі соціокультурологічної самоідентифікації, знаходити нові шляхи особистісного розвитку, демонструвати ознаки сформованої духовності, долати обмеженість інформаційно-культурних кордонів і критично реагувати на

кризові явища в культурному процесі.

Вивчення культурного надбання, зокрема в початковій школі, має здійснюватися на засадах комплексності, інтегруючи знання з історії науки й техніки, побуту, освіти, суспільної думки, усної народної творчості, літератури й мистецтва. Такий підхід дозволяє усвідомити культуру як цілісну систему, у якій всі її елементи перебувають у взаємодії та взаємозумовленості, а також виявити закономірності розвитку людської цивілізації.

У сучасних умовах трансформації українського суспільства, переоцінки ціннісних орієнтацій та зміни світоглядних парадигм особливої актуальності набуває проблема духовної порожнечі, що може виникати внаслідок руйнування традиційних світоглядних основ. Це, у свою чергу, може спричиняти втрату етичних орієнтирів та соціокультурну дезорієнтацію. Єдиним ефективним шляхом подолання цієї кризи є систематичне залучення особистості до культурних цінностей, створених людством упродовж його історичного розвитку. Саме тому формування культурологічної компетентності молодших школярів слід розглядати як одну з ключових освітніх пріоритетів сучасної школи [46].

Аналіз сучасних педагогічних джерел дає підстави стверджувати, що культурологічна компетентність у науково-педагогічному дискурсі інтерпретується як багатовимірне і комплексне поняття. Воно відображає інтегральну здатність індивіда розуміти, інтерпретувати та цінувати культурні феномени, а також ефективно взаємодіяти з представниками різних культурних спільнот. Крім того, культурологічна компетентність передбачає формування власних культурних орієнтирів на основі когнітивного опанування культурних знань, емоційно-ціннісного ставлення та критичного осмислення культурних процесів. У структурі цього феномену виокремлюють кілька ключових компонентів:

1. Когнітивно-інформаційний компонент (знання про культуру). Він охоплює засвоєння базових знань про національну та світові культури, розуміння культурної спадщини, традицій, мистецьких стилів і форм, а також

усвідомлення різноманіття культурних проявів і трансформаційних процесів, зумовлених глобалізацією [44].

2. Ціннісно-орієнтаційний компонент. Передбачає формування індивідуальної системи культурних цінностей, що ґрунтується на традиціях, особистому досвіді та суспільних етичних нормах; включає повагу до культурної різноманітності, відкритість до інших культур і готовність приймати культурні інновації [30].

3. Комунікативно-інтерактивний компонент (міжкультурна комунікація). Охоплює вміння здійснювати ефективну комунікацію з представниками різних культур з урахуванням їхніх звичаїв, мовних особливостей та соціальних норм; включає здатність долати стереотипи, формувати емпатійні реакції, дотримуватися толерантності та недискримінаційних принципів у міжкультурній взаємодії.

4. Критико-аналітичний компонент. Відображає здатність суб'єкта інтерпретувати культурні явища з різних перспектив, розуміти їхню динаміку та залежність від соціальних, політичних і економічних чинників; передбачає уміння критично оцінювати культурні продукти (мистецькі твори, літературні тексти, кінематографічні матеріали тощо).

5. Творчо-продуктивний компонент. Виявляється у здатності індивіда до активної участі в культурному житті через створення власних культурних продуктів; забезпечує творчу самореалізацію та сприяє формуванню культурної ідентичності; охоплює залучення до культурних проєктів та ініціатив, що збагачують особистий і колективний культурний досвід.

6. Емоційно-ціннісний і рефлексивний компонент (емоційний інтелект і культурна самосвідомість). Передбачає розвиток емоційної чутливості до культурних феноменів, усвідомлення їхнього впливу на внутрішній світ особистості; формування культурної самосвідомості та відповідального ставлення до збереження й примноження культури; розуміння власної соціальної ролі як культурно зрілої особистості [43].

Узагальнюючи наведені положення, доцільно трактувати поняття

«культурологічна компетентність молодших школярів» як інтегративну, багатоаспектну властивість особистості, що проявляється у сформованості сукупності релевантних компетенцій. Така компетентність, у науковому дискурсі, розглядається як передумова ефективного професійного функціонування. Вона передбачає:

– ґрунтовну освіченість і широту культурного та інтелектуального світогляду;

– усвідомлення себе суб'єктом культурно-історичного розвитку та відповідальним носієм культурних смислів;

– розуміння фундаментальних закономірностей формування й динаміки культури, її ролі в акумуляції та трансляції загальнолюдських цінностей;

– обізнаність щодо традицій, соціальних практик, звичаїв і духовних орієнтирів як власного народу, так і представників інших етнокультур;

– здатність ураховувати культурні відмінності у професійних ситуаціях, що передбачають міжкультурну взаємодію;

– уміння підтримувати ефективну комунікацію в сучасному мультикультурному середовищі, дотримуючись принципів толерантності та поваги до культурологічної різноманітності;

– володіння інструментарієм оперування культурними смислами, образами та концептами різних цивілізаційних традицій.

Отже, культурологічна компетентність посідає провідне місце серед інших ключових компетентностей. Її значущість відображено в численних наукових дослідженнях і теоретичних розробках. У Державному стандарті початкової загальної освіти вона визначена як одна з фундаментальних концептуальних засад сучасної освіти учня (поряд із громадянською, здоров'язбережувальною, інформаційно-комунікаційною та комунікативною компетентностями). У документі вона трактується як здатність молодшого школяра аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному й духовному просторі сучасного

суспільства, застосовувати методи самовиховання, побудовані на загальнолюдських цінностях, а також оперувати знаннями про життя й культуру народів світу [22].

1.2 Особливості формування культурологічної компетентності молодших школярів

Сучасний етап розвитку початкової освіти в Україні характеризується інтенсивними трансформаціями, зумовленими переходом до компетентнісної парадигми та інтеграцією національної школи у європейський освітній простір. У зазначеному контексті проблема формування культурологічної компетентності молодших школярів набуває статусу однієї з концептуальних детермінант оновлення змісту освіти. Це пояснюється тим, що культурологічна компетентність розглядається науковою спільнотою як інтегративна особистісна характеристика, що забезпечує здатність суб'єкта початкового навчання орієнтуватися у культурному полі, здійснювати елементарний аналіз культурних явищ, інтерпретувати символи й артефакти, а також ціннісно співвідносити їх із власним соціокультурним досвідом.

Наукові дослідження у галузі педагогіки, культурології та психології розвитку наголошують, що молодший шкільний вік є сензитивним періодом для становлення культурологічної ідентичності, духовно-моральних орієнтацій і базових когнітивно-ціннісних структур особистості. Відтак формування культурологічної компетентності здобувачів освіти цього вікового етапу виступає необхідною умовою їхнього подальшого світоглядного, інтелектуального та емоційно-ціннісного становлення. Культуротворчий потенціал початкової освіти, таким чином, розглядається як системоутворювальний фактор розвитку особистості в контексті сучасної гуманістично орієнтованої моделі освіти.

У сучасній педагогічній науці питання формування культурологічної

компетентності розглядається як важливий аспект розвитку всебічно розвиненої особистості, здатної до взаємодії з різними культурами. Практична реалізація цієї компетентності у навчальному процесі вимагає впровадження педагогічних методів, які активізують навчальну діяльність і допомагають учням зрозуміти значення культурологічної різноманітності. Врахування культурних аспектів у навчанні забезпечує гармонійне поєднання знань, цінностей і навичок, що дозволяють учням активно взаємодіяти в глобалізованому світі. Розвиток культурологічної компетентності передбачає не лише вивчення культурних особливостей інших народів, але й внутрішнє усвідомлення учнями своєї культурологічної ідентичності, що є важливим кроком до зміцнення міжкультурного діалогу та гармонійного співіснування в багатокультурному суспільстві [35].

Загалом культурологічна компетентність є складовою частиною загальної освітньої компетентності, яка включає в себе такі компоненти, як: емоційне сприйняття, критичне мислення та соціокультурна адаптація. Відповідно до сучасних педагогічних підходів, формування цієї компетентності повинно здійснюватися через інтеграцію різних предметів та видів діяльності, спрямованих на розвиток ціннісних орієнтацій, естетичного сприйняття та міжкультурологічної взаємодії молодші школярів [32].

Одним із ключових чинників формування культурологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку виступає мистецька творчість, яка забезпечує набуття дитиною досвіду емоційно-чуттєвого сприймання та створює умови для художньо-творчого самовираження. У наукових працях вітчизняних учених (І. Біла, Е. Бєлкіна, В. Кардашов, О. Комаровська, Л. Масол, Н. Миропольська, Л. Михайлова, С. Ничкало, В. Рагозіна, І. Руденко) концептуально обґрунтовується значущість мистецької діяльності як чинника розвитку культурної свідомості, формування естетичних цінностей та розкриття творчого потенціалу учнів.

Сучасні українські дослідники стверджують, що завдяки залученню до мистецьких видів діяльності молодші школярі не лише розвивають естетичні

смаки та творчі здібності, але й поглиблюють розуміння культурних цінностей власного народу та засвоюють культурну спадщину інших націй. Засобами мистецтва діти опановують змістові елементи культурної традиції, навчаються виражати думки, емоції та власну ідентичність, а також формують компетентності міжкультурної комунікації (І. Біла, Е. Бєлкіна та ін.).

У працях І. Беха, В. Кліменко, Л. Михайлової, В. Моляка, О. Музики, Т. Піроженко, Л. Рябокінь, Л. Сохань, О. Сухомлинської, К. Чорної та інших дослідників творчість визначається як вища форма прояву особистісного потенціалу, тоді як центральним компонентом освітнього процесу визнається саме процес творення. Науковці підкреслюють пріоритетність ціннісного ставлення до творчої діяльності, тоді як кінцевий мистецький продукт, його художня якість та естетична відповідність розглядаються передусім у контексті підтримання внутрішньої мотивації та творчої зацікавленості дитини [17]. Таким чином, провідною тенденцією сучасного наукового підходу є акцент на творчому процесі як засобі розвитку особистості й формуванні її креативного потенціалу.

Концептуально значущими для окресленої проблеми є висновки В. Бовсунівського, який, аналізуючи реалізацію мистецької освітньої галузі в початковій школі в умовах упровадження Нової української школи, трактує творчість як складний психолого-педагогічний процес, пов’язаний із розвитком характеру, інтересів, пізнавальних і художніх здібностей учня. Дослідник наголошує, що творча активність сприяє збагаченню уяви, розширенню знань і досвіду, розвитку інтересів, а також створює підґрунтя для позитивних емоційних переживань: як від процесу діяльності, так і від результату. Пізнаючи та створюючи мистецькі твори, дитина формує власне бачення життєвих цінностей, осмислює їхній зміст і значення, що у підсумку сприяє становленню естетичної чутливості та здатності оцінювати прояви прекрасного [8].

Провідним видом діяльності молодших школярів у межах мистецької освітньої галузі закономірно постає художньо-творча діяльність, яка

реалізується через оволодіння виконавськими уміннями та навичками з різних видів мистецтва. У процесі опанування графічних, живописних і декоративних технік, засвоєння основ композиції, кольорознавства, ліплення, розвитку ритмічного чуття, вокальних, хорових, акторських і танцювальних умінь, учень початкової школи не лише пізнає навколишній світ, але й здійснює рефлексивне осмислення власного місця в ньому. У такий спосіб відбувається формування індивідуальної картини світу, побудованої відповідно до естетичних і гуманістичних цінностей. У цьому контексті важливого педагогічного значення набуває підтримка ініціативності дитини в естетичному перетворенні довкілля, що сприяє розширенню можливостей самопізнання та художнього самовираження. Водночас актуальним є створення умов не лише для творчого процесу, але й для публічної презентації його результатів, оскільки участь у шкільних мистецьких заходах, ініціювання творчих ініціатив та мистецької комунікації зі спільнотою забезпечує становлення культури взаємодії та естетичної рефлексії [23, с. 116].

Аналіз науково-методичних джерел підтверджує, що мистецька творчість є вагомим чинником формування культурологічної компетентності учнів початкової школи. У процесі мистецької діяльності молодші школярі знайомляться з національними традиціями, художніми стилями, символікою та декоративно-ужитковим мистецтвом, що сприяє більш глибокому усвідомленню історико-культурних коренів та власної етнокультурної належності. Зокрема, під час уроків образотворчого мистецтва або музичного навчання діти можуть опановувати народні мотиви, орнаменти, українські народні пісні й танці, що стимулює розвиток емоційно-ціннісного ставлення до вітчизняної культури та усвідомлення її унікальності.

Зміст мистецької освітньої галузі структурований таким чином, що забезпечує формування творчих компетентностей учнів через інтеграцію п’яти мистецьких напрямів: музики, образотворчого мистецтва, хореографії та театрального мистецтва [12].

Науковці І. Кутняк та І. Околович наголошують на необхідності

створення в освітньому процесі спеціальних педагогічних ситуацій і навчальних завдань, спрямованих на опанування учнями народних традицій, ознайомлення з мистецькою спадщиною рідного краю, а також на формування толерантного ставлення до мистецтва різних народів світу. Такий підхід забезпечує умови для усвідомлення власної культурної належності та водночас сприяє становленню європейської культурної ідентичності через інтеракцію з національним і світовим мистецьким контекстом [23, с. 116].

Отже, мистецька творчість постає важливим механізмом розвитку естетичного сприйняття, художньої рефлексії та здатності оцінювати красу в навколишньому світі. У процесі художньої діяльності діти навчаються сприймати мистецькі твори не лише як джерело естетичного задоволення, а й як культурні феномени, що відображають світоглядні орієнтири, культурні традиції та цінності різних історичних епох і народів [31].

Науковці О. Качерова та Є. Чорна наголошують на необхідності цілеспрямованого та системного формування у здобувачів початкової освіти комплексу ключових умінь, що забезпечують ефективну участь у мистецькій діяльності. До таких умінь дослідниці відносять: здатність усвідомлювати й виявляти власні художні інтереси та потреби; уміння планувати та організовувати особистий час із метою сприймання, опанування, створення мистецтва чи художнього самовираження; здатність до раціонального використання особистісного часу задля задоволення культурних потреб; уміння здобувати й опрацьовувати мистецьку інформацію; готовність пропонувати нові ідеї та варіанти їх художньої реалізації; уміння публічно презентувати результати власної творчої діяльності; здатність до ефективної командної взаємодії, зокрема у процесі реалізації мистецьких проєктів та естетизації освітнього середовища; уміння використовувати мистецтво для вираження емоцій, почуттів та корекції емоційного стану [16, с. 184]. Наявність зазначених умінь, на думку авторок, є індикатором сформованості культурологічної компетентності учнів, здатності до навчання впродовж життя, а також таких важливих наскрізних вмінь, як: ініціативність, підприємливість, соціальна та

громадянська відповідальність, екологічна грамотність і здоров'язбережувальна поведінка.

Аналіз наукових підходів дозволяє стверджувати, що твори мистецтва та мистецька діяльність володіють значним психолого-педагогічним потенціалом, зокрема у контексті розвитку мистецької комунікації як одного з провідних результатів навчання в початковій школі.

Так, В. Рагозіна та Н. Очеретяна розглядають декоративно-ужиткове мистецтво як педагогічний ресурс організації діалогової взаємодії між учасниками освітнього процесу. У процесі взаємодії під час опрацювання мистецьких творів між педагогом та учнями розгортається обмін судженнями та емоційними реакціями щодо художніх образів, що сприяє реалізації компетентнісних завдань предметної галузі – уміння сприймати твори мистецтва, висловлювати емоційно-ціннісне ставлення до них вербальними й невербальними засобами (зокрема мімікою, жестами, рухами), а також розпізнавати засоби художньої виразності [41, с. 126].

Дослідники підкреслюють, що здатність до діалогічного та полілогічного типів комунікації є вагомою передумовою ефективної соціальної та професійної взаємодії у майбутньому. Слухання, аргументований обмін думками, гнучкість суджень під впливом отриманої інформації, усе це постає унікальним педагогічним інструментом, який сприяє розвитку рефлексивного мислення, комунікативної компетентності та емоційної культури [42].

Водночас діалогічність освітньої взаємодії постає як комунікативна подія, що забезпечує взаємне збагачення смислових просторів її учасників [18]. Це дає підстави стверджувати, що діалог у мистецькій діяльності може розглядатися як ефективний педагогічний засіб впливу на формування в учнів здатності до емоційно-ціннісного ставлення до творів декоративно-ужиткового мистецтва, розвитку їх художньо-естетичних орієнтацій, що, у свою чергу, сприяє реалізації завдань сучасного художньо-естетичного та, особливо актуального в умовах сьогодення, патріотичного виховання.

Залучення молодших школярів до вивчення мистецької спадщини інших

народів постає важливим фактором розвитку толерантності, відкритості та прийняття культурного розмаїття. У процесі ознайомлення з мистецтвом різних етнокультурних спільнот учні опановують знання про їх традиції, світоглядні принципи та художні системи, що сприяє усвідомленню унікальності культурних цінностей і творчих досягнень кожного народу. Такий освітній підхід, як стверджується у сучасних педагогічних дослідженнях, сприяє формуванню готовності до сприйняття нових ідей, поваги до культурних відмінностей і здатності до конструктивної взаємодії у поліетнічному та полікультурному соціумі.

У контексті реалізації концептуальних засад Нової української школи культурний компонент розглядається як фундамент для формування громадянської свідомості та демократичного світогляду. Зокрема, через засвоєння культурних змістів учні опановують ключові демократичні орієнтири, зокрема: права людини, толерантність, взаємну повагу, відповідальність та здатність до діалогу. Такий підхід забезпечує формування національної ідентичності в єдності з відкритим ставленням до інших культурно-ціннісних систем [34].

Змістовий компонент мистецької освіти також сприяє розширенню світогляду учнів, оскільки дає можливість осягнути як специфіку культурних традицій, так і універсальні засади людського досвіду – духовні цінності, емоції, моральні принципи, притаманні різним народам. Це сприяє розвитку таких соціальних компетентностей, як: емпатія, здатність до співпраці, культурна чутливість і вміння функціонувати у багатокультурному суспільстві.

Прикладом ефективної педагогічної практики, що спрямована на формування міжкультурологічної компетентності, може слугувати інтегрований урок, присвячений вивченню японської культури через мистецтво оригамі. У процесі оволодіння технікою складання паперу учні одночасно знайомляться з філософськими засадами японського мистецтва, зокрема: ідеями гармонії, терпіння та цінності внутрішнього спокою. Одночасно вони засвоюють зміст символічних образів, наприклад: журавель – традиційний знак

миру й довголіття. Така діяльність сприяє формуванню культури міжетнічної взаємодії та мотивації до подальшого пізнання світової культурної спадщини.

Слід також наголосити, що мистецтво часто відображає морально-ціннісні орієнтири суспільства – добро, справедливість, любов, співчуття тощо. У цьому контексті принцип інклюзивності, закладений у філософію НУШ, постає ключовою методологічною основою культурної освіти, оскільки сприяє формуванню навчального середовища, у якому всі учні, незалежно від етнокультурного походження, релігійних відмінностей чи особистісних характеристик відчувають власну цінність і приналежність до спільного культурного простору. Такий підхід дозволяє виховувати повагу до різноманіття, підтримувати власну ідентичність і формувати відкритість до культурного діалогу [34].

У сучасному педагогічному дискурсі підкреслюється, що саме культура виступає одним із ключових механізмів формування морально-етичних орієнтирів у закладах загальної середньої освіти. У межах концепту Нової української школи особлива увага приділяється вихованню молодших школярів на засадах української культурної спадщини, традицій та звичаїв, що, у свою чергу, забезпечує не лише збереження національної ідентичності, але й сприяє становленню активної громадянської позиції та готовності учнів до участі в суспільному й культурному житті держави.

У процесі художньо-творчої діяльності діти отримують можливість усвідомлювати загальнолюдські цінності та поступово формувати власні моральні переконання. Наприклад, створюючи літературні тексти або образотворчі роботи, учні відображають власні уявлення щодо добра, справедливості, гуманності й милосердя, що сприяє утвердженню гуманістичних орієнтирів у їх світогляді.

Наукові джерела акцентують увагу на розширенні можливостей емоційно-ціннісного сприйняття мистецтва, підкреслюючи, що твір мистецтва може не лише споглядатися, але й бути пережитим як внутрішній досвід: «Він виробляє емоційно-ціннісні й поведінкові реакції учня, вчить гармонії й

творчості, тренує почуття, емоції і характер» [8, с. 16]. У цьому контексті мистецтво розглядається як соціокультурний феномен, що забезпечує формування соціально-морального досвіду здобувачів освіти через моделювання змістовних життєвих ситуацій, адже воно «відображає життя» [6].

Заняття мистецькою діяльністю допомагає учням встановлювати смислові зв'язки між предметним світом, емоційним досвідом та культурними явищами, сприяючи розвитку світовідчуття, емоційної чутливості та естетичної свідомості. У науковій літературі підкреслюється, що мистецтво створює умови для пізнання історії та культури людства, розширює уявлення учнів про красу, добро, духовні традиції та культурні коди різних етносів [8, с. 16].

Художньо-творча діяльність також розглядається як ефективний засіб розвитку емоційного інтелекту, емпатії та навичок соціальної взаємодії [6].

У процесі колективної творчої роботи здобувачі освіти опановують уміння співпрацювати, враховувати позиції інших, проявляти чутливість до почуттів та потреб учасників спільної діяльності. Через різні види мистецтва: живопис, музику, театр, скульптуру учні реалізують власні емоційні стани, уявлення та фантазії, що сприяє розвитку творчої індивідуальності та формуванню культурологічної компетентності. Така свобода самовираження, як підкреслюють сучасні дослідники є необхідною умовою усвідомлення власної культурної належності та відкритості до міжкультурного діалогу.

У сучасному педагогічному дискурсі акцентується, що мистецька освітня галузь володіє значним потенціалом для розвитку творчої активності та самовираження здобувачів освіти. Зокрема, І. Янковська підкреслює, що змістовне наповнення п'яти взаємодоповнювальних напрямів мистецтва: музичного, образотворчого, хореографічного, театрального та екранного створює комплексні умови для творчого розвитку молодших школярів [53].

Науковиця особливо наголошує на значущості рольової гри як важливого механізму соціально-емоційного розвитку дитини, що сприяє адаптації до соціального середовища, формуванню здатності до саморегуляції та усвідомленого пізнання світу. Театралізована діяльність у початковій школі, на

її думку, виступає ефективним засобом виявлення та розвитку індивідуальних можливостей учнів, їхнього креативного потенціалу та ціннісних орієнтацій. Дослідниця зазначає, що така діяльність «привчає розглядати, спостерігати, знайомитися, вивчати навколишній світ», а на основі отриманого досвіду дає змогу створювати художні образи, емоційно проживати роль, розвивати асоціативне мислення, творчу уяву та креативність [19].

Водночас колективна театралізована практика, як стверджує авторка, має ще вагоміший виховний ефект, оскільки забезпечує розвиток самопізнання, самовираження, комунікативної компетентності та соціальної взаємодії дітей [5].

Залучення учнів до спільних мистецьких ініціатив, таких як: постановки, хореографічні виступи, концерти або художні експозиції сприяє формуванню навичок командної взаємодії, соціальної відповідальності, здатності до діалогу й осмисленої участі в культурному процесі. Одночасно така діяльність стимулює інтерес учнів до культурного контексту, сприяючи збагаченню їхнього соціокультурного досвіду.

Дослідниця О. Комаровська у своїх наукових дослідженнях підтверджує виховний потенціал театралізованої діяльності, характеризуючи її як «невичерпне джерело розвитку почуттів, переживань та емоційних відкриттів», що відкриває дитині доступ до духовних сенсів і моральних категорій. За її переконанням, участь у театральному дійстві сприяє емпатії, моральному оцінюванню та формуванню внутрішніх ціннісних орієнтирів [18].

У концептуальних засадах Нової української школи культура трактується не лише як зміст навчання, а й як засіб розвитку критичного мислення, креативності та емоційно-комунікативної компетентності. Участь у мистецьких проєктах забезпечує учням можливість бути активними суб’єктами освітньої взаємодії, створювати власні культурні продукти, вільно висловлювати ідеї, емоції та ціннісні переконання, що повністю узгоджується з філософією НУШ та її акцентом на діяльнісному підході до освіти.

Сучасні суспільно-цивілізаційні виклики, зумовлені пандемією та

запровадженням воєнного стану в Україні, спричинили трансформацію освітнього середовища та обумовили перехід закладів освіти до дистанційних і змішаних форматів навчання. У цих умовах постала необхідність модернізації підходів до організації освітнього процесу шляхом активного використання вебресурсів та інформаційно-комунікаційних технологій [21].

Доступні цифрові інструменти, зокрема традиційні вебплатформи, спеціалізовані комп'ютерні програми та мобільні застосунки, забезпечили школярам можливість створювати мистецькі цифрові продукти, включно з віртуальними малюнками, музично-ритмічними композиціями, інтерактивними творчими проєктами, онлайн-виставками та іншими формами художнього самовираження [7].

Отже, цифрові технології у сфері мистецької освіти виступають інструментом розширення творчого потенціалу та надають учням нові засоби реалізації креативних задумів. Така взаємодія з технологіями сприяє гармонійному становленню особистості, розвитку культурної чутливості, формуванню ціннісних орієнтацій і власної культурної ідентичності.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що мистецька творчість є ключовим чинником формування культурологічної компетентності молодших школярів. Участь дітей у різноманітних видах мистецької діяльності сприяє розширенню знань про світові та національні культурні традиції, розвитку естетичного сприймання, критичного мислення та здатності до міжкультурної комунікації. Мистецтво створює простір для вільного самовираження, інтерпретації культурних сенсів і засвоєння цінності культурного розмаїття, що є фундаментальними складниками формування толерантності, відкритості та взаємоповаги. Таким чином, мистецька творчість постає одним із провідних механізмів гармонійного розвитку особистості та формування її культурної ідентичності в умовах сучасного освітнього простору.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

2.1 Теоретичне обґрунтування методики формування культурологічної компетентності молодших школярів

Формування культурологічної компетентності здобувачів початкової освіти розглядається як багатовимірний процес, який відбувається як у контексті опанування змісту мистецької освітньої галузі, так і через інтеграцію навчальних компонентів інших освітніх галузей. Науковий аналіз педагогічної літератури свідчить, що мистецька освітня галузь є ключовим інструментом розвитку культурологічної компетентності та суміжних компетентностей, виступаючи своєрідним «стрижнем», який інтегрує різні аспекти ключових освітніх результатів [47].

На підставі комплексного аналізу Типових освітніх програм, розроблених під керівництвом О. Савченко [47; 48] та Р. Шияна [49; 50], здійснено систематизацію основних шляхів формування культурологічної компетентності учнів початкової школи в процесі опанування змісту різних освітніх галузей (табл. 2.1).

Отримані результати дозволяють констатувати, що мистецька освітня галузь відіграє провідну роль у становленні культурологічної компетентності учнів, оскільки забезпечує поєднання пізнавального, ціннісного та практичного аспектів навчальної діяльності. Згідно з Державним стандартом початкової освіти, «метою мистецької освітньої галузі є формування культурологічної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, а також формування поваги до національної та світової мистецької спадщини» [12].

Таблиця 2.1 – Шляхи формування культурологічної компетентності здобувачів початкової освіти в процесі опанування змісту освітніх галузей

Освітня галузь	Шляхи формування культурологічної компетентності
Мовно-літературна	Театралізація, драматизація та інсценізація текстів; виконання творчих завдань на основі сприйняття різних мистецьких творів; застосування різновидів театру (ляльковий, пальчиковий, театр тіней, пантоміма, «живі» картини); робота з аудіо-, аудіовізуальними та візуальними медіа; трансформація вербальної інформації у графічну форму; малювання, аплікації, ліплення; стимулювання креативності та міждисциплінарної взаємодії мистецтв.
Іншомовна освіта	Використання візуальних матеріалів для кращого розуміння текстів і оповідань; вираження власних емоцій та суджень іноземною мовою; усвідомлення цінності культури для особистості та суспільства; формування поваги до культурного різноманіття.
Математична	Відтворення результатів лічби через малювання, мозаїку та аплікації; вивчення кольору, форми та геометричних властивостей об’єктів; конструювання та моделювання з різних матеріалів; співвідношення реальних об’єктів із моделями та графічними зображеннями.
Природнича	Візуалізація інформації про навколишній світ у вигляді малюнків, схем, графіків та презентацій; відображення властивостей об’єктів живої та неживої природи; демонстрація природних явищ через творчі форми подання матеріалу.
Технологічна	Ознайомлення з традиційними видами декоративно-ужиткового мистецтва (витинанка, гончарство, ткацтво, різьблення, вишивка, аплікація); створення та оздоблення виробів із застосуванням традиційних технік; знайомство з народними ремеслами регіону; формування навичок роботи з різноманітними матеріалами та створення орнаментів.

Продовження таблиці 2.1

Інформатична	Використання цифрових інструментів для створення зображень, текстів, музики та відео; робота з аудіо- та інтерактивними книжками; зміна властивостей об'єктів у цифровому середовищі; формування базових навичок електронного дизайну.
Соціальна та здоров'язбережувальна	Використання музики для зняття втоми; виконання фізкультхвилинок та танцювальних вправ під музичний супровід; підбір музики для релаксації та емоційного відновлення.
Громадянська та історична	Ознайомлення з культурними та історичними пам'ятками рідного краю, України та світу; вивчення сучасних народних ремесел; формування уявлень про внесок видатних діячів культури та мистецтва; виховання толерантного ставлення до культурного різноманіття; усвідомлення ролі кожної особистості у збереженні культурологічної спадщини.

Таким чином, впровадження міждисциплінарного підходу та інтеграція мистецьких компонентів у зміст різних освітніх галузей забезпечує цілісне формування культурологічної компетентності здобувачів початкової освіти. Це сприяє розвитку когнітивних, ціннісно-орієнтованих та практичних компетентностей, що є необхідною передумовою для успішної соціалізації та художньо-творчого самовираження учнів у сучасному освітньому просторі.

Інтеграція культурних елементів через міжпредметні зв'язки дозволяє учням розширити свій кругозір і ознайомлювати їх із культурними традиціями та історією різних народів, що в свою чергу сприяє розвитку толерантності та взаємоповаги. Педагоги можуть використовувати міжпредметні проєкти, які поєднують знання з літератури, історії, мистецтва та інших дисциплін, щоб молодші школярі змогли отримати комплексне уявлення про різні культури та їх внесок у світову спадщину. Наприклад, на уроках історії можна використовувати різноманітні джерела, які розкривають багатогранність культурних досягнень людства. Вивчення культури та історії різних народів через літературні твори, фольклор або традиції дозволяє дітям краще зрозуміти

значення культурного різноманіття. Така інтеграція також сприяє розвитку в молодші школярів навичок критичного мислення та осмислення культурних цінностей [5].

Формування культурологічної компетентності здобувачів початкової освіти в процесі опанування змісту мистецької освітньої галузі реалізується через інтегроване застосування різних видів мистецтва, зокрема образотворчого, музичного, сценічного (театр, хореографія, циркове мистецтво), екранного, декоративно-прикладного мистецтва та архітектури. Такий підхід забезпечує комплексний культурно-естетичний розвиток здобувачів освіти та формує їхні світоглядні орієнтири, чуттєво-емоційний досвід і здатність до міжкультурологічної взаємодії.

У межах уроків мистецтва учні:

– оволодівають умінням емоційно сприймати та естетично оцінювати різноманіття навколишнього світу, милуючись красою природи рідного краю через споглядання мистецьких творів, слухання зразків українського фольклору та академічної музики, що формують мотивацію до самостійної творчості;

– знайомляться з надбаннями української нематеріальної культурологічної спадщини, зокрема декоративно-ужитковим мистецтвом, народною хореографією та традиційними музичними інструментами, що сприяє усвідомленню культурологічної ідентичності;

– залучаються до пізнання культур інших народів світу шляхом ознайомлення з національними мелосами, творами видатних композиторів і художників, самобутніми музичними інструментами, елементами пластики танцю, архітектурною спадщиною, екранним мистецтвом та скульптурою, що сприяє розвитку толерантності, мультикультуралізму та глобальної громадянської свідомості;

– набувають досвіду самостійної художньої творчості, у процесі якої відтворюють або інтерпретують об’єкти мистецтва, виявляючи власні враження, емоції, ідеї та рефлексивний досвід;

– формують ціннісне ставлення до мистецтва як складової

національної та світової культурологічної спадщини, засвоюючи моделі шанобливого, усвідомленого та особистісно значущого ставлення до культурологічної різноманітності.

Окрім того, значення культурологічної компетентності в контексті освіти можна розглядати через призму інтеграції мистецьких дисциплін у освітній процес. Дослідження, проведене Н. Білик, показує, що використання елементів образотворчого мистецтва, музики та літератури не лише збагачує учнівське середовище, але й стимулює розвиток емоційної чутливості та культурологічної обізнаності. Це дозволяє учням бачити і розуміти культуру як багатогранне явище, яке виходить за межі класичних знань [7, с. 27].

На нашу думку, зазначені види діяльності становлять концептуальну основу формування культурологічної компетентності учнів початкової школи, оскільки забезпечують системний розвиток їхніх культурних знань, емоційно-ціннісних орієнтацій, естетичних смаків і здатності до творчої самореалізації.

У процесі розвитку культурологічної компетентності здобувачів початкової освіти особливо важливим є врахування дидактичних принципів, серед яких ключовими виступають принцип наочності та принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей пізнавальної й емоційної сфер молодших школярів. У цьому контексті слушною є позиція О. Красовської, яка наголошує, що мистецтво сприяє засвоєнню національних цінностей, загальнолюдських ідеалів, морально-етичних норм, традицій і звичаїв через вплив на емоційно-почуттєву сферу здобувачів освіти, оскільки позитивні емоції полегшують і прискорюють процес привласнення культурних смислів [21, с. 16].

Розвиток культурологічної компетентності учнів початкової школи відбувається не лише в межах формальної освіти (уроків мистецтва, ранкових зустрічей, занять у групі продовженого дня), а й у неформальних та інформальних освітніх просторах, зокрема під час позакласної діяльності та участі в діяльності закладів позашкільної освіти (мистецькі школи, гуртки, студії, культурно-мистецькі осередки). Сукупність таких освітніх середовищ

формує цілісну траєкторію культурного розвитку дитини, що, відповідно, сприяє становленню духовно зрілої, культурно свідомої та соціально відповідальної особистості.

Ефективне формування культурологічної компетентності здобувачів початкової освіти у процесі вивчення мистецтва передбачає цілеспрямоване використання різноманітних організаційних форм та методів навчання. Поряд із традиційними підходами, доцільним є залучення інноваційних типів уроків, які забезпечують активну взаємодію учнів із мистецьким змістом і створюють умови для творчої самореалізації.

У цьому контексті доцільно враховувати класифікацію типів уроків, запропонованих сучасними дослідниками. Так, О. Малицька вважає за можливе застосування у початковій школі таких форматів, як урок-бесіда, комбінований урок, урок творчого малювання, урок колективної творчості, театралізований урок та урок-екскурсія [26, с. 276].

У свою чергу, О. Красовська виокремлює такі типи занять, як урок-роздум, урок-гра, урок-дослід, урок-школа народної творчості, урок-інтерпретація, урок-школа дизайну, урок-конкурс, урок-подорож, урок-споглядання та урок колективної творчої діяльності [21, с. 59].

Дослідниця Л. Масол пропонує доповнити зазначений спектр такими формами, як урок-казка, урок-вистава, урок-естафета, урок-діалог, урок-концерт, урок-вернісаж та урок-панорама [27, с. 56].

Важливою складовою методичного забезпечення уроків мистецтва є застосування різноманітних методів навчання. Поряд із загальнодидактичними методами (класифікованими за джерелами інформації, логікою пізнання чи характером пізнавальної діяльності), значущим є використання інноваційних методик, спрямованих на розвиток емоційного, когнітивного та творчого потенціалу учнів.

Так, О. Малицька пропонує застосовувати методи художнього уподібнення, поетапних відкриттів, єдності сприйняття й творчості, широких асоціацій, актуалізації особистого досвіду, індивідуальної та колективної

діяльності, порівнянь, засвоєння мистецьких понять, а також дослідницький метод. Окрім того, авторка підкреслює важливість використання методів демонстрації раціональних способів виконання мистецьких завдань, творчих та сюжетно-рольових ігор, ігрових ситуацій, вправ, бесіди та розповіді [26, с. 28].

У своїх дослідженнях О. Красовська акцентує на доцільності застосування інтерактивних методів, серед яких: метод проєктів, мозковий штурм, колективна творча діяльність, робота в парах і малих групах, сюжетно-рольові та дидактичні ігри, інсценізація, метод інтерв'ю, техніка «мікрофон», анкетування, фасилітована дискусія, а також методи арт-терапії, зокрема сугестивна й терапевнична технології [21, с. 30–33].

Таким чином, варіативність організаційних форм і методів навчання у мистецькій сфері забезпечує створення сприятливого освітнього середовища, яке сприяє розвитку культурологічної компетентності здобувачів початкової освіти та формує передумови для їхньої духовно-культурної самореалізації.

Згідно з позицією С. Балицької, ефективне використання інтерактивних методів у процесі викладання мистецьких дисциплін має здійснюватися з урахуванням структури уроку, що забезпечує поступовість, логічність і системність формування культурологічної компетентності здобувачів освіти. Зокрема, на етапі актуалізації опорних знань доцільно застосовувати такі методи та прийоми, як «так–ні», «асоціації», побудова асоціативного куща, «знайди зайве», «мозковий штурм», дидактична гра «хто скоріше», робота в парах (метод «конструктор»), тестові завдання з використанням сигнальних карток та вікторини. Етап мотивації навчальної діяльності передбачає використання проблемних запитань і повторне застосування методу «мозковий штурм» для стимулювання інтелектуальної активності.

На етапах аналізу та інтерпретації мистецьких творів доцільним є застосування групових форм роботи, діяльності за методом «займи позицію», організація діалогів, метод «прес», технологія «словесний малюнок», дослідницькі завдання або гра «експерти та доповідачі», що сприяють поглибленому осмисленню нового матеріалу. Етап практичної діяльності

передбачає роботу в групах, парах або за методом «навчаючи – вчуся». Для закріплення знань рекомендовано використовувати методи «мікрофон», «відкритий мікрофон», «ланцюжок», «незакінчені речення». Завершальним етапом уроку є рефлексія, під час якої застосовують прийоми «рюкзак», «гарячий стілець» та модифіковані рефлексивні техніки [2].

Водночас Л. Масол наголошує, що структура уроків мистецтва може бути варіативною, охоплюючи форми діалогу, бесіди, дискусії або проєктної діяльності, що відповідає принципам особистісно орієнтованого та діяльнісного навчання. Дослідниця також пропонує класифікацію художньо-педагогічних технологій, до яких належать:

– інтегративні технології, що ґрунтуються на порівнянні, аналогіях та емоційно-образних асоціаціях;

– ігрові технології, які поділяються на ігри за правилами (дидактичні, інтелектуальні, пізнавальні – загадки, ребуси, кросворди, лото, вікторини, умовні подорожі, конкурси, ярмарки, аукціони) та творчі ігри (художньо-конструкторські, сюжетно-рольові, драматизації, театралізації, пантоміміки тощо);

– проблемно-евристичні технології, що включають евристичну бесіду, альтернативні завдання, методи «руйнування стандарту», «навпаки», педагогічний малюнок і дидактичні казки;

– інтерактивні технології, зокрема: фасилітація, дискусія, метод проєктів (інформаційний, дослідницький, творчо-практичний, рольовий);

– сугестивні та естето-терапевтичні технології, серед яких: методи створення емоційно насичених ситуацій, арт-терапевтичні практики, музикотерапія, імаготерапія, евритмія, драмотерапія;

– музейні та медіатехнології, що забезпечують міждисциплінарну взаємодію та культурний досвід учнів [28].

Позаурочна та позакласна діяльність, як зазначають дослідники, виконує компенсаторну, підтримувальну і розвивальну функції у формуванні культурологічної компетентності учнів. Вона сприяє розвитку естетичного

смаку, мислення, творчої уяви, розширює культурний досвід і світогляд здобувачів освіти, забезпечує варіативність і практичність застосування отриманих знань та умінь. Зміст такої діяльності орієнтований на поглиблення й закріплення навчальних результатів, підтримку мистецьких інтересів, розвиток творчих здібностей та індивідуального потенціалу учнів [52].

До ключових форм позаурочної мистецької діяльності належать: гуртки, студії та клуби за видами мистецтва; конкурси, виставки, мистецькі квести та вікторини; концерти, літературно-музичні композиції, театральні вистави, інсценізації; тематичні виховні заходи, години спілкування з мистецтвом, мистецькі демонстрації; індивідуальна робота з обдарованими учнями; екскурсії до музеїв, галерей, мистецьких майстерень, театрів, філармоній та інших культурних інституцій.

Розвиток культурологічної компетентності молодших школярів у контексті мистецько-творчої діяльності зумовлює необхідність системного застосування поліметодичних педагогічних стратегій. У сучасному освітньому дискурсі наголошується, що формування цього виду компетентності потребує не лише трансляції теоретичних знань, але й організації цілісного мистецького досвіду, який забезпечує розвиток естетичної рецепції, інтеркультурної толерантності та здатності до ціннісного осмислення культурного різноманіття.

Наукова педагогічна література виокремлює низку ефективних методів для початкової ланки освіти, зокрема: проєктний метод, технологію майстер-класу, метод занурення, а також ігрові дидактичні прийоми. Їхній дидактичний потенціал розглядається крізь призму можливостей щодо інтенсифікації творчої активності, розвитку рефлексивності та підвищення рівня навчальної мотивації молодших школярів.

Не менш важливим є практичний досвід, який молодші школярі здобувають через участь у проєктній діяльності. Реалізація культурологічної компетентності передбачає залучення дітей молодшого шкільного віку до активної роботи, яка дає їм можливість зануритися в різноманітні культурні контексти. Наприклад, організація виставок, культурних фестивалів або участь

у проєкті, пов’язаному з етнічними традиціями різних народів, дозволяє учням не тільки дізнатися більше про інші культури, але й бути активними учасниками практичних заходів, що поглиблюють їхнє розуміння національної культури. Така діяльність формує у молодших школярів розуміння культурних процесів і традицій, сприяє розвитку творчих здібностей і допомагає їм краще засвоїти матеріал [10].

У сучасній педагогічній теорії цей метод інтерпретується як інтегративна технологія організації освітнього процесу, що базується на суб’єкт-суб’єктній взаємодії школяра з соціокультурним середовищем. Він розглядається як модель цілеспрямованого планування діяльності, пов’язаної з розв’язанням навчальних і практико орієнтованих завдань, наближених до умов реального життя. У науковому просторі проєктний метод визначають також як цільову освітню стратегію, зорієнтовану на виконання суспільно значущих завдань, а також як дидактичну систему, що забезпечує набуття знань, умінь і навичок у процесі розроблення та реалізації складних навчально-творчих проєктів. У контексті особистісно орієнтованої парадигми освіти метод проєктів набуває статусу ключової технології, що сприяє розвитку автономності, критичного мислення та дослідницьких умінь школярів.

Згідно з позицією Л. Масол, проєктна діяльність є найбільш сприятливою дидактичною технологією для формування творчого освітнього середовища в мистецькій галузі. Вона стимулює розвиток самостійності учнів, формує їхню здатність до наукового пошуку, узагальнення інформації, формулювання висновків, самостійного відбору джерел та здійснення індивідуальних і колективних мистецько-дослідницьких проєктів. Такі процеси, у свою чергу, забезпечують становлення цілісного комплексу ключових та предметних компетентностей молодших школярів.

Метод проєктів (етимологічно пов’язаний із грецьким поняттям «шлях дослідження») репрезентує дидактичну систему, у межах якої засвоєння знань відбувається шляхом поетапного планування та реалізації практично орієнтованих завдань – проєктів, що послідовно ускладнюються. Цей метод

ґрунтується на природних потребах і пізнавальних інтересах дитини, стимулює її самостійність, забезпечує інтеграцію інтелектуального, емоційного та морального розвитку особистості. У науковій літературі метод проєктів розглядається як специфічний індивідуально-творчий процес, який, з одного боку, вимагає від кожного учасника генерування оригінальних рішень, а з іншого – передбачає колективну креативну взаємодію [29].

У молодшому шкільному віці учні демонструють психологічну сформованість, необхідну для продуктивного залучення до проєктної діяльності: стійку внутрішню мотивацію; здатність виконувати завдання, що потребують аналітичних, синтетичних, порівняльних і узагальнювальних операцій; готовність до командної взаємодії; уміння коригувати власні дії на основі педагогічного чи міжособистісного зворотного зв’язку; здатність до самоорганізації, часової планувальної діяльності та креативного розв’язання проблемних ситуацій [20].

Психологічні вікові характеристики дітей молодшого шкільного віку виступають визначальною умовою розвитку їхньої самостійності, відповідальності, критичного мислення та творчого потенціалу.

Ключовою метою навчального проєкту є створення педагогічних умов, що забезпечують організацію освітнього процесу з опорою на індивідуальний досвід учнів, їхній вільний вибір та особистісно значущі інтереси. У цьому контексті показовою є позиція О. Пєхоти, який окреслив сутність методу проєктів для учня як можливість усвідомити практичну цінність здобутих знань («усе, що я пізнаю, я знаю, для чого це мені потрібно та де можу застосувати»), а для педагога як прагнення збалансувати академічні та прагматичні компоненти змісту освіти [37, с. 70].

Ефективність методу проєктів у навчальному процесі зростає завдяки залученню учнів до виконання дослідницьких і творчих завдань, що вимагають інтеграції знань з різних освітніх галузей. Змістова наповненість проєктного методу визначається низкою чинників, серед яких: специфіка навчального предмета, характер навчального матеріалу, тип проєкту та умови організації

навчальної взаємодії [29].

Ціннісний потенціал методу проєктів полягає у залученні учнів до створення колективного продукту – матеріального або інтелектуального у визначені часові межі, впродовж яких здійснюється дослідницька діяльність, опанування нових знань, пошук оптимальних рішень та активна взаємодія навколо спільної освітньої проблематики [31].

Методичні засади організації проєктної діяльності докладно представлено у праці М. Чепіль, де окреслено такі структурні компоненти:

– вибір проблеми та обґрунтування практичної значущості очікуваного результату (результатів);

– визначення мети та формулювання завдань, спрямованих на її поетапне досягнення;

– встановлення обсягів навчально-пізнавальної діяльності учнів, добір засобів і методів реалізації мети, а також визначення можливостей предметної інтеграції;

– регламентація термінів та етапів виконання проєктної діяльності;

– передбачення можливих труднощів, із якими учні можуть зіткнутися під час виконання завдань навчального проєкту;

– прогнозування способів підвищення мотивації учнів до участі в проєктній діяльності;

– формування гіпотези й загальної концепції реалізації проєкту;

– визначення можливостей потенційних виконавців;

– окреслення змісту та оптимальних способів виконання завдань [51].

Дослідник Р. Михайлишин пропонує класифікацію проєктів відповідно до провідних напрямів діяльності:

– пошуковий – визначення теми проєкту, пошук і аналіз проблеми, формулювання гіпотези, встановлення мети, обговорення методів дослідження;

– аналітичний – опрацювання вхідної інформації, визначення оптимальних способів досягнення поставленої мети, розроблення алгоритму діяльності та поетапне планування роботи;

– практичний – виконання запланованих етапів;

– презентаційний – оформлення кінцевих результатів, підготовка та проведення презентації;

– контрольно-оцінний – аналіз результатів і оцінювання якості здійсненої проєктної діяльності [29].

Наприклад, учням 4-го класу можна запропонувати пошуковий проєкт з мистецької творчості для формування культурологічної компетентності з теми: «Орнаменти в українській народній творчості».

Мета проєкту: формування культурологічної компетентності молодших школярів у процесі ознайомлення з традиційними українськими орнаментами, розвиток естетичного смаку, толерантності, поваги до культурного розмаїття України та стимулювання творчої самореалізації учнів.

Завдання проєкту:

1. Ознайомити учнів із найпоширенішими видами українських орнаментів (геометричними, рослинними, символічними).

2. Сприяти усвідомленню значення орнаментів як частини культурної спадщини України.

3. Розвивати творчі здібності шляхом відтворення характерних елементів орнаментів у власних роботах.

4. Формувати толерантність, гордість за власну культурну традицію та відкрите ставлення до культурного різноманіття.

Етапи реалізації проєкту:

1. Підготовчий етап.

Тема дослідження: учитель оголошує тему проєкту, пояснює значення народних орнаментів у культурі України та пропонує учням обрати один із видів орнаментів для подальшого дослідження (наприклад: вишивка, писанкарство, декоративний розпис).

Групування учнів: учні об’єднуються у групи. Кожна група працює з певним видом орнаменту або зразками орнаментів певної області (наприклад: Полтавщина, Гуцульщина, Слобожанщина).

Формулювання завдань: Кожна група отримує завдання дослідити: основні елементи орнаменту; кольорову гаму; символи та їх значення; приклади використання орнаменту в побуті, одязі, предметах декоративного мистецтва.

2. Дослідницький етап.

Збір інформації: учні збирають дані з енциклопедій, дитячих довідників, інтерактивних ресурсів та навчальних відео про традиційні українські орнаменти. Учитель допомагає структурувати інформацію.

Вивчення традиційних орнаментів. Кожна група аналізує: форму та композицію орнаменту; техніку виконання (наприклад, розпис, вишивка, витинанка); характерні кольори; значення окремих символів (берегиня, хрест, дерево життя, хвилі тощо).

Оформлення презентаційних матеріалів: молодші школярі створюють прості колажі, схеми, малюнки або аплікації, які ілюструють орнамент обраної області. Можливе використання паперу, ниток, кольорових матеріалів.

3. Творчий етап.

Відтворення елементів орнаменту. Учні виконують власні творчі роботи: декоративні смужки, стилізовані візерунки, листівки, невеликі панно в певному стилі (наприклад, полтавський чи гуцульський орнамент). Учитель заохочує учнів обирати кольорові гами та форми, характерні для обраного орнаменту.

Виставка творчих робіт: у класі організовується виставка «Орнамент України», де групи презентують свої роботи та короткі дослідницькі висновки.

4. Презентаційний етап.

Презентація проєктів. Кожна група представляє матеріали свого дослідження, демонструє творчі роботи та пояснює: чому саме такий орнамент є характерним для регіону; які елементи вони використали у своїй композиції; яке символічне значення мають окремі елементи.

Дискусія: обговорення подібності та відмінності між орнаментами різних областей. Учні розмірковують, як культурні умови й традиції впливають на появу певних декоративних мотивів.

5. Рефлексія та підбиття підсумків

Рефлексія. Учні висловлюють свої враження:

– що нового дізналися;

– який орнамент їх найбільше вразив;

– що їм найбільше сподобалося у творчій роботі.

Підсумки вчителя: учитель узагальнює результати проєкту, підкреслює значення українських орнаментів як важливої частини національної культури та пояснює важливість збереження традицій.

Оцінювання.

Процес роботи. Вчитель оцінює активність групи, участь кожного учня, уміння працювати в команді, відповідальність у виконанні завдань.

Кінцевий результат. Оцінюється якість творчої роботи; змістовність і структурованість презентації; уміння робити прості висновки; відповідність творчої роботи стилю обраного орнаменту.

Метод занурення розглядається як ефективний педагогічний інструмент, що передбачає системне та цілеспрямоване включення учнів у пізнавальну діяльність через інтеграцію мистецької творчості. Він забезпечує не лише засвоєння навчального матеріалу на когнітивному рівні, а й формування у школярів цілісного та рефлексивного сприйняття культури як динамічного соціокультурного феномену, що інтегрується у особистісний досвід та світогляд дитини.

Як підкреслюють сучасні дослідники у сфері педагогіки та культурології, застосування цього методу сприяє глибокому осмисленню культурних традицій, ритуалів та мистецьких практик, які репрезентують певні святкові або історично значущі події.

У контексті педагогічної практики метод занурення передбачає створення спеціалізованого освітнього середовища, яке забезпечує повне занурення учнів у тематичну проблематику. Такий підхід реалізує принципи активного навчання та experiential learning, що передбачає формування компетентностей через взаємодію, практичну участь та емпіричний досвід.

Зокрема, даний метод є особливо релевантним для учнів молодшого

шкільного віку з огляду на їхні психологічні, когнітивні та емоційні особливості, що визначають високий рівень сенсибілізації до культурних і мистецьких практик.

Застосування методу занурення у контекст культурного осмислення свята Різдва виступає ефективним педагогічним підходом, що забезпечує комплексне формування уявлень про культурно-мистецьку спадщину, а також розвиток емоційно-оцінної сфери учнів.

Метод ґрунтується на інтеграції різних форм навчальної та творчої діяльності, що сприяє формуванню цілісного уявлення про культурні практики через практичну діяльність, емоційне залучення та рефлексивне осмислення досвіду.

Характерною особливістю цього методу є його мультидисциплінарний та інтегративний характер, що дозволяє здійснювати міжпредметні зв’язки та забезпечує цілісне освоєння культурного контенту (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Структура змісту методу занурення у контекст культурного осмислення свята Різдва

Назва	**Зміст**	**Приклад**
Глибоке включення у культурний контекст	Метод занурення передбачає цілеспрямоване та комплексне інтегрування учнів у вивчення та репрезентацію традицій святкування Різдва. Реалізація передбачає активне ознайомлення з історико-культурними, релігійними та мистецькими аспектами свята через взаємодію з предметними артефактами, символами та ритуалами, притаманними різдвяній культурі різних народів.	Учні досліджують символіку Віфлеємської зірки, вертепу, ялинки та різдвяних вінків у різних культурних контекстах.

Продовження таблиці 2.2

Міжпредметна інтеграція	Метод занурення реалізує міждисциплінарний підхід, інтегруючи знання з різних навчальних галузей: «Я досліджую світ», «Мистецтво», музика, література, релігієзнавство. Така інтеграція дозволяє формувати у школярів цілісне уявлення про культурний контекст Різдва та порівнювати його прояви в різних сферах знань.	На уроках «Я досліджую світ» учні вивчають витоки свята Різдва, а на уроках музики виконують колядки та аналізують народні пісні різних країн.
Творча діяльність як ключовий інструмент	Метод ґрунтується на активному залученні учнів до практичної та мистецької діяльності: створення святкових прикрас, малювання, виготовлення вертепів, театралізації та музичних виступів. Такий підхід забезпечує не лише теоретичне, а й практичне засвоєння культурного змісту.	Учні створюють різдвяні листівки та декоративні елементи у стилі різних культур або інсценують біблійні різдвяні історії.
Емоційне занурення	Метод сприяє підвищенню емоційної залученості учнів у навчальний процес через рольові ігри, театралізовані постановки та інтерактивні майстер-класи, що дозволяє глибше переживати культурні події та усвідомлювати їх соціокультурне значення.	Учні беруть участь у шкільному вертепі або інсценізують прихід трьох царів, відтворюючи емоційну атмосферу свята.
Порівняння культурних традицій	Метод занурення забезпечує можливість аналізу та порівняння різдвяних традицій різних народів, що сприяє формуванню міжкультурологічної компетентності, толерантності та поваги до культурного різноманіття.	Учні досліджують різдвяні традиції України, Німеччини, Швеції та порівнюють ритуали та специфіку святкування у різних культурних контекстах.

Продовження таблиці 2.2

Осмислення через рефлексію	Ключовим компонентом методу є рефлексивна діяльність учнів щодо власного досвіду занурення у культуру Різдва. Після реалізації проєктів або вистав проводиться аналіз отриманих знань, змін у культурних уявленнях та розвитку культурологічної компетентності.	Після завершення різдвяної вистави учні обговорюють власні емоції та враження, аналізують отримані знання про святкові традиції та їхнє значення.

Переваги методу занурення полягають у створенні умов для комплексного інтегрування учнів у культурне середовище, що забезпечує одночасне опанування теоретичних знань і практичних навичок у відтворенні культурних практик. Він сприяє формуванню ціннісного ставлення до культурного різноманіття, розвитку творчих компетентностей, освоєнню нових мистецьких технік та активації креативного потенціалу. Занурення у традиції святкування Різдва стимулює розвиток морально-ціннісних орієнтацій, емпатії, соціальної відкритості та здатності до співпереживання.

Метод занурення виступає ефективним інструментом формування культурологічної компетентності учнів початкової школи, забезпечуючи глибоке осягнення культурних і мистецьких традицій через інтеграцію різних видів творчої діяльності, міжпредметний підхід та емоційно-оцінкову залученість.

Організація майстер-класів реалізує принцип експериментальноо навчання, дозволяючи учням засвоювати специфіку мистецьких практик на прикладі реальних завдань та забезпечуючи цілісне засвоєння культурного контенту.

Зокрема, тематичний тиждень «Ми – українці. Ми – європейці» демонструє ефективність методу у формуванні культурологічної компетентності через інтеграцію знань про народні традиції, символіку українського народу, розвиток творчих здібностей та естетичного смаку учнів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Орієнтовний перспективний план проведення майстер-класів для учнів початкової школи на тематичному тижні «Ми – українці, ми – європейці»

№	Назва	Мета та завдання	Формування культурологічної компетентності
1	Малювання: «Україна і Європа очима дітей»	**Мета:** Системне ознайомлення учнів із культурним та природним розмаїттям України та європейських країн, розвиток міжкультурного сприйняття. **Завдання:**Виконання образотворчих робіт, що відтворюють пейзажі, архітектурні об’єкти та культурні символи, характерні для України та обраних європейських країн; аналіз елементів національної ідентичності через візуальну діяльність.	Розвиток здатності ідентифікувати культурні символи, формування міжкультурного розуміння та цілісного культурного світогляду учнів.
2	Аплікація: «Національні орнаменти України та Європи»	**Мета:** Ознайомлення з декоративно-орнаментальною традицією української та європейської культур, розвиток естетичної чутливості. **Завдання:** Створення аплікацій із використанням традиційних орнаментів, символічних мотивів та кольорових рішень, що відображають культурну ідентичність конкретних народів.	Формування умінь розпізнавати та використовувати культурно-символічні елементи, розвиток естетичного та культурного сприйняття, міжкультурологічної компетентності.
3	Ліплення: «Символи природи та культури»	**Мета:** Ознайомлення учнів із природними та культурними символами України та Європи, розвиток практичної та когнітивної діяльності. **Завдання:** Моделювання фігурок тварин або архітектурних об’єктів із глини чи пластиліну, що мають культурне та символічне значення.	Розвиток уявлень про символіку природних та культурних об’єктів, формування критичного мислення щодо міжкультурних аналогій та відмінностей.

Продовження таблиці 2.3

4	Музичний майстер-клас: «Пісенні традиції України та Європи»	**Мета:** Системне ознайомлення з обрядовими та народними піснями України та європейських країн, розвиток музичної компетентності та міжкультурного сприйняття. **Завдання:** Вивчення та виконання традиційних пісень, аналіз ритміко-мелодичних особливостей, порівняння музичних форм різних культур, рефлексія щодо їхнього соціокультурного значення.	Формування музичної обізнаності, толерантності, міжкультурної емпатії, розвиток навичок аналізу культурних практик та символіки через музику.
5	Майстер-клас з виготовлення прикрас: «Національні та європейські символи»	**Мета:** Ознайомлення з традиційними прикрасами та символікою української та європейської культур, розвиток практичної та естетичної компетентності. **Завдання:** Створення декоративних композицій (вінки, браслети, орнаментальні елементи) із використанням традиційних символів, аналіз культурного значення прикрас у контексті національної та європейської спадщини.	Формування цілісного уявлення про культурну символіку прикрас, розвиток естетичного смаку, критичного та рефлексивного мислення, міжкультурологічної компетентності.

Майстер-класи, заплановані в рамках тематичного тижня «Ми – українці, ми – європейці», мають високу педагогічну цінність, оскільки сприяють комплексному розвитку учнів початкової школи та формуванню ключових компетентностей. Зокрема:

1. Формування культурологічної та міжкультурної компетентності. Молодші школярі ознайомлюються з культурною спадщиною України та європейських країн, вивчають національні символи, орнаменти, традиційні музичні та мистецькі практики. Це сприяє розвитку міжкультурного розуміння, толерантності, поваги до культурного різноманіття та цілісного світогляду.

2. Розвиток творчих та практичних компетентностей. Виконання практичних завдань (малювання, аплікації, ліплення, виготовлення прикрас) активізує пізнавальну діяльність учнів, стимулює креативність, формує вміння застосовувати набутий досвід у практичній діяльності та розвиває естетичне сприйняття.

3. Психолого-педагогічний розвиток учнів. Занурення у культурні практики через рольові та творчі активності сприяє розвитку емоційної сфери, емпатії, соціальної відкритості та здатності до співпереживання. Учні формують морально-ціннісні орієнтації та соціальні навички, що є важливим компонентом цілісного розвитку особистості.

4. Інтеграція знань і міжпредметний підхід. Майстер-класи поєднують знання з різних галузей – образотворчого мистецтва, музики, історії та культурології, що дозволяє учням формувати системне уявлення про культурний контекст і розвивати аналітичні навички шляхом порівняння та аналізу культурних практик.

5. Рефлексивне осмислення досвіду. Після проведення майстер-класів учні мають можливість обговорювати та аналізувати свій досвід, співвідносити його з власними уявленнями про культуру та традиції, що сприяє глибокому засвоєнню знань і формуванню навичок критичного мислення.

Таким чином, педагогічна цінність майстер-класів полягає у поєднанні культурного, естетичного, творчого та соціально-емоційного розвитку учнів, забезпечуючи комплексне формування культурологічної компетентності та міжкультурної рефлексії на ранніх етапах навчання.

Застосування ігрових прийомів у освітньому процесі забезпечує можливість для учнів моделювати поведінку представників різних культур, безпосередньо переживати їхні традиції та специфіку соціокультурного контексту. Зокрема, у навчанні учнів першого класу актуальним є використання гри як провідного засобу педагогічної взаємодії, оскільки ігрова діяльність сприяє оптимальному сприйняттю навчальної інформації, стимулює розвиток когнітивних, соціальних та творчих компетентностей. Використання ігрових

прийомів у формуванні культурологічної компетентності забезпечує інтеграцію знань про культурні традиції з практичною активністю учнів через інтерактивні та творчі вправи.

Мистецька діяльність виступає оптимальним середовищем для реалізації таких підходів, оскільки вона інтегрує різні види діяльності – образотворче мистецтво, музику та театральну практику, що сприяє розвитку емоційного, когнітивного та культурного інтелекту учнів (табл. 2.4).

Такий підхід дозволяє поєднати засвоєння культурного контенту з практичними діями, що стимулює глибоке усвідомлення культурної специфіки та формує міжкультурну рефлексію у молодших школярів.

Таблиця 2.4 – Основні ігрові прийоми для формування культурологічної компетентності в мистецькій діяльності учнів початкової школи

№	Назва гри	Зміст гри	Значення
1	Ігрові постановки та інсценізації	Учні беруть участь у міні-виставах, моделюючи обрядові дійства, святкові сцени або казкові епізоди з різних культур. Цей прийом дозволяє учням безпосередньо переживати культурні практики, розвивати емоційну та соціальну емпатію. Інсценізація української казки «Рукавичка», де учні виконують ролі персонажів, відтворюючи традиції та елементи костюмів.	Розвиток здатності учнів розпізнавати символіку та традиції інших культур, формування міжкультурного розуміння та поваги до культурного різноманіття.
2	Гра «Створи народний костюм»	Учні моделюють створення національного костюма, використовуючи характерні елементи традиційного одягу різних народів. Метод передбачає практичне застосування знань про культурну символіку одягу. Кожен учень або група створює мініверсію костюма з паперу, тканини або фарб, застосовуючи національні елементи.	Формування здатності ідентифікувати та аналізувати культурні символи в одязі, усвідомлення взаємозв’язку між естетикою та культурними цінностями.

Продовження таблиці 2.4

3	Інтерактивні ігри з мистецькими елементами	Використання музичних або образотворчих вправ для ознайомлення з художньою спадщиною різних народів. Ігрова форма сприяє поєднанню когнітивного та емоційного аспектів навчання. Гра «Малюємо як художники світу»: учні створюють малюнки у стилі народного мистецтва різних країн (українські петриківські розписи, мексиканські орнаменти).	Розвиток художніх компетентностей, формування уявлень про культурну специфіку художніх традицій, активізація когнітивного та емоційного сприйняття культурних особливостей.
4	Гра «Музичне коло світу»	Учні слухають та відтворюють музичні твори з казок і народних традицій різних народів. Використання музичних інструментів стимулює розвиток слухової культури та ритмічних навичок. Вчитель пропонує уривки музичних творів із казок різних країн, а учні відтворюють мелодію або ритм на інструментах (дзвіночки, барабани, тріскачки).	Формування музичної компетентності, розуміння ритміко-мелодійних особливостей різних культур, розвиток міжкультурної емпатії та слухової чутливості.
5	Гра «Народні казки та легенди в образах»	Учні моделюють короткі епізоди з казок і легенд різних народів світу, передаючи характер героїв, їхню поведінку та культурні риси через міміку, рухи та мову. Кожна група отримує казку або легенду іншої культури, яку вони відтворюють у формі театралізованої вправи.	Розвиток емпатії, формування міжкультурного розуміння, усвідомлення характерних рис народів через інтерактивну культурну діяльність.

Використання ігрових прийомів у процесі навчання мистецьких дисциплін має низку суттєвих педагогічних переваг. По-перше, ігрова діяльність забезпечує високий рівень емоційного залучення учнів до освітнього

процесу, стимулює позитивну мотивацію та підвищує інтерес до навчання, що, у свою чергу, сприяє більш ефективному засвоєнню навчального матеріалу. По-друге, інтерактивний характер гри створює умови для розвитку соціальних навичок, зокрема кооперації та взаємодії у групі, що формує в учнів уміння працювати в колективі та конструктивно взаємодіяти з однолітками. По-третє, ігрові прийоми забезпечують культурне збагачення учнів, адже вони сприяють кращому запам'ятовуванню інформації про традиції та звичаї інших народів, формуючи в дітей толерантність, культурну обізнаність та міжкультурну чутливість.

Застосування ігрових технологій у мистецькій діяльності є ефективним засобом формування культурологічної компетентності учнів початкової школи, оскільки вони дозволяють реалізувати навчальний процес у доступній, інтерактивній та мотивуючій формі. Ігрові методи стимулюють активну участь учнів у творчих процесах, сприяють глибшому розумінню культурного контексту інших народів і формують повагу до культурного різноманіття.

Особливе значення у процесі формування культурологічної компетентності молодших школярів має розвиток їхнього критичного мислення, яке в сучасній педагогічній теорії розглядається як базовий когнітивний механізм осмислення культурних явищ. Саме критичне мислення забезпечує здатність учнів початкової школи здійснювати багатовимірний аналіз культурних феноменів, зіставляти та оцінювати їх у контексті національної та власної індивідуальної культурологічної спадщини. Відповідно педагогічні стратегії мають бути спрямовані не лише на репродуктивне засвоєння молодшими школярами фактологічного матеріалу щодо різних культур, а й на формування умінь інтерпретувати їх смислове наповнення у вимірах сучасного глобалізованого світу. Особливо важливо навчати учнів початкової школи аналізувати культурні відмінності, співвідносити їх із власним досвідом та застосовувати набуті знання в реальних комунікативних ситуаціях. Так, наприклад, порівняння традицій різних народів у контексті святкових обрядів або обговорення впливу культурних практик на соціальні

взаємини сприяє формуванню в молодших школярів уміння здійснювати конструктивну оцінку культурних особливостей без стереотипних або упереджених суджень. Зазначені навички є концептуально важливими для становлення здатності молодших школярів інтегруватися у глобальну культурну спільноту [25].

Одним із найбільш результативних методичних інструментів формування культурологічної компетентності молодших школярів сучасна педагогічна наука визначає інтерактивні методи навчання. Вони передбачають активну, діяльнісно орієнтовану участь учнів у навчальному процесі та реалізуються через групові та парні форми роботи, рольові ігри, навчальні дебати, проблемні ситуації. Такі методи не лише сприяють розвитку культурологічної компетентності молодших школярів, а й забезпечують їх залучення до моделювання ситуацій міжкультурологічної взаємодії. Зокрема, виконуючи рольові завдання, учні можуть приміряти на себе ролі представників різних культур, аналізувати їх поведінкові моделі, ціннісні орієнтири, способи культурологічної комунікації. Наприклад, проведення тематичних дискусій, присвячених культурним особливостям певної країни або етнічної групи, стимулює молодших школярів до пошуково-дослідницької діяльності, що, у свою чергу, сприяє розвитку навичок міжкультурологічної комунікації. У результаті інтерактивні методи значно підвищують мотиваційний інтерес молодших школярів до вивчення культурного різноманіття та забезпечують глибше засвоєння навчального матеріалу [7].

Вагомим чинником розвитку культурологічної компетентності молодших школярів є також інтенсивне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у освітній процес. Цифрові інструменти відкривають широкі можливості для доступу учнів до культурологічної інформації, мультимедійних матеріалів, віртуальних екскурсій, електронних освітніх платформ. Вебінари, онлайн-курси, відеолекції та інші цифрові ресурси стають важливими засобами розширення культурного кругозору молодших школярів і водночас сприяють розвитку їхньої медіаграмотності. Використання інтерактивних платформ

забезпечує можливість вивчення культурних традицій різних країн у доступній та наочно-проблемній формі, що є надзвичайно важливим для учнів молодшого шкільного віку. Завдяки цьому формується здатність критично оцінювати інформацію з різних джерел, систематизувати її та використовувати для порівняльного аналізу культурних явищ [38].

Особливе місце у структурі освітнього процесу займають проєкти міжкультурологічної комунікації, які створюють умови для безпосередньої взаємодії молодших школярів з однолітками інших країн. Досвід міжкультурного діалогу, реалізований через відеоконференції, спільні творчі проєкти або міжнародні обміни, сприяє не лише глибшому розумінню іншої культури, а й рефлексії щодо власної культурологічної ідентичності. Такі форми роботи значною мірою розвивають толерантність, відкритість до Іншого, навички емпатійного спілкування, що становить ядро міжкультурологічної компетентності молодших школярів і є обов'язковою передумовою гармонійної взаємодії представників різних національних і культурних спільнот [12].

Важливим структурним компонентом формування культурологічної компетентності молодших школярів є впровадження технологій проєктного навчання, які в сучасній педагогічній теорії розглядаються як ефективний засіб організації діяльнісного й дослідницького підходів. Застосування проєктної технології забезпечує створення умов для самостійного та колективного дослідження учнями культурних феноменів через виконання практико-орієнтованих завдань. Змістове наповнення таких проєктів передбачає не лише засвоєння теоретичного матеріалу про культурні традиції, норми та символи, але й перенесення знань у практичну площину шляхом співпраці, обміну ідеями та моделювання культурних ситуацій. Це, у свою чергу, сприяє розвитку критичного мислення, здатності здійснювати аналіз культурних явищ, інтерпретувати їх у контексті власного досвіду та національно-культурних витоків, а також стимулює формування творчих здібностей молодших школярів.

Не менш значущим компонентом у реалізації проєктного підходу є

організація культурно-просвітницьких та мистецьких заходів, які забезпечують безпосереднє занурення учнів у різні форми культурологічної практики. Театралізовані дійства, учнівські виставки, фотовиставки, етнографічні майстерні та інші форми творчої презентації дозволяють дітям не тільки ознайомитися з культурними традиціями, але й пережити їх у діяльнісному досвіді, що істотно підвищує рівень емоційно-ціннісного засвоєння культурного змісту [20].

Особливу роль у цьому контексті відіграє впровадження методів колективної творчої діяльності, які виступають ефективним засобом активізації міжкультурологічної взаємодії молодших школярів. У межах таких методів реалізуються механізми соціального навчання, співпраці та кооперації, що забезпечують формування в учнів досвіду культурного діалогу, умінь узгоджувати різні точки зору й моделювати конструктивні форми спілкування з представниками інших культур.

Колективні творчі форми роботи слугують також важливим інструментом розвитку емоційно-ціннісної сфери молодших школярів, оскільки сприяють формуванню емпатії, толерантності та позитивного ставлення до культурного різноманіття.

У системі сучасної початкової освіти предмет «Українська література» посідає особливе місце, оскільки він виступає не лише джерелом знань про навколишній світ, а й потужним інструментом формування ціннісних орієнтацій і світоглядних уявлень молодших школярів. Саме літературні твори забезпечують дитині можливість осмислити базові моральні категорії, розвивають емоційно-чуттєву сферу та закладають основи гуманістичного світогляду.

У психолого-педагогічних дослідженнях наголошується, що вивчення художніх текстів у молодшій школі сприяє розвитку таких умінь, як усвідомлене читання, елементарний аналіз інформації, здатність висловлювати й аргументувати власні думки. Таким чином, українська література на початковому етапі освіти стає важливим засобом всебічного розвитку дитини та

формування в неї первинних елементів культурологічної компетентності [9, с. 57].

З огляду на це, особливого значення набуває риторична компетентність учителя, адже саме риторично-педагогічна діяльність педагога є вагомою умовою реалізації культурологічного підходу в освітньому процесі. Через інтонаційну виразність, емоційне забарвлення мовлення, добір лексичних засобів і логічну структуру висловлювань учитель передає учням свій духовний зв'язок із художнім текстом та моделює культурно значущі зразки спілкування.

Дослідниця Є. Бондаревська визначає культурологічний підхід як концептуальну основу проектування особистісно орієнтованої освіти. Згідно з її положеннями, цей підхід охоплює:

– ставлення до дитини як до активного суб'єкта культурного розвитку;

– розуміння ролі педагога як посередника між здобувачем освіти та культурою;

– трактування освіти як культурного процесу, що ґрунтується на діалозі, взаємоповазі й співпраці;

– організацію школи як цілісного культурно-освітнього середовища, у якому відтворюються культурні моделі поведінки й формується культурна особистість [24, с. 217].

Упровадження принципів культурологічного підходу у навчання української літератури в початковій школі передбачає системне висвітлення взаємозв'язків літератури з різними складниками культури – фольклором, традиціями, звичаями, мистецтвом, історією та побутом. Таке міжкультурне й міжпредметне розширення змісту дозволяє створити в молодші школярів цілісне уявлення про світ культури, а також поглиблює їхнє розуміння художнього тексту.

У процесі роботи з літературними творами молодші школярі поступово ознайомлюються не лише з культурою українського народу, але й з елементами світової культурологічної спадщини. Це сприяє опануванню ними

загальнолюдських цінностей та формуванню початкових умінь діалогу культур, що є фундаментальним компонентом культурологічної компетентності.

Таким чином, навчання української літератури в початковій школі, за умови цілеспрямованої реалізації культурологічного підходу, створює сприятливі умови для розвитку в молодші школярів здатності сприймати, інтерпретувати й цінувати культурні явища, що є необхідним підґрунтям їх становлення як культурно свідомих особистостей.

Залучення творів мистецтва різних видів (музики, живопису, кіномистецтва, театру, архітектури, скульптури тощо) як об’єктів учнівського дослідження, а також систематичне використання образних усних описів дидактичного й ілюстративного матеріалу на уроках літератури виступає важливим чинником формування культурологічної компетентності здобувачів освіти, зокрема й молодших школярів. Для цієї вікової групи твір мистецтва виконує не лише пізнавальну, а й виховну функцію, оскільки репрезентує індивідуальність автора, специфіку його світоглядного бачення, а також відображає особливості історичної епохи, національно-культурні традиції та є складовою національної самосвідомості.

Інтеграція мови й культури в навчальний процес забезпечує збагачення словникового запасу молодші школярів, у тому числі молодших школярів, мистецтвознавчими термінами й культурно маркованими мовними одиницями. Це сприяє розвитку аргументованого, образного та емоційно-ціннісного мовлення, що є важливою передумовою їхньої успішної участі в соціокультурній взаємодії. Ознайомлення дітей молодшого шкільного віку з надбаннями світового мистецтва поступово формує в них естетичний смак, здатність до емпатії, почуття справедливості, а також повагу до національних і світових культурних традицій.

Паралельне опрацювання тематики й проблематики літературного твору із залученням інших видів мистецтва та використанням виразного мовлення педагога значно розширює спектр емоційних і когнітивних вражень, зображальних уявлень і ціннісних суджень молодші школярів, у тому числі

молодших школярів, які особливо чутливі до художньо-образної інформації. Однією з ключових функцій учителя на цьому етапі є забезпечення умов, що дозволяють дітям усвідомити багатошаровість культурного тексту та відчути різноманіття його смислових «голосів». Тематичний спосіб інтеграції різних видів мистецтва наближає процес опрацювання тексту до контекстного, що ґрунтується на міждисциплінарності й багатовимірності культурного пізнання.

Формування культурологічної компетентності молодших школярів потребує вивчення художнього твору в межах широкого культурного простору, у якому література постає як модель осмислення дійсності. Саме в такому контексті молодші школярі отримують можливість зрозуміти природу «мандрівних» образів, особливості сюжетотворення й глибинні смисли літератури як мистецтва слова.

Розвиток інтелектуально-духовного потенціалу дітей молодшого шкільного віку створює умови для поступового засвоєння складніших рівнів рецепції, інтерпретації та осмислення художнього тексту. Формування читацької та культурологічної компетентності ґрунтується на контекстному аналізі, що передбачає осмислення твору в біографічному, культурологічному, літературознавчому та особистісно значущому контекстах.

Різні форми експлікації культурологічної інформації в художніх текстах зумовлюють варіативність методичних прийомів, які педагог може застосовувати у роботі з молодшими школярами. Це культурологічний коментар, культурологічна довідка, проблемні питання, культурологічний аналіз, зіставлення художнього твору з першоджерелами, а також організація умовного «діалогу» з автором чи персонажами твору.

Протягом тривалого часу формувалися моделі організації усних і писемних текстів, доступних для сприймання широкої аудиторії, у тому числі дітей. Риторичний аналіз фрагментів художнього твору дає змогу дослідити структурні й виражальні характеристики тексту та виявити способи мовного впливу. Для молодших школярів уміння осмислювати текст у єдності змісту й мовної форми є важливим етапом становлення культурологічної

компетентності й необхідною основою для створення власних образних висловлювань.

Застосування елементів теорії красномовства у процесі літературного аналізу сприяє не лише поглибленню розуміння характерів і комунікативних дій персонажів, а й формуванню в молодших школярів умінь ефективно володіти мовленням, що значно підвищує результативність розвитку їхньої культурологічної компетентності.

Особливу увагу в сучасних педагогічних дослідженнях приділяють також ролі вчителя як культурного посередника, що є концептуально важливим чинником у процесі формування культурологічної компетентності. Педагог виступає не лише як носій знань, але й як суб'єкт культурологічної комунікації, який моделює зразки толерантної взаємодії, демонструє етичні норми поведінки та створює в освітньому середовищі атмосферу взаємоповаги й підтримки. Саме такі умови, як доведено сучасною психолого-педагогічною наукою, забезпечують розвиток у молодших школярів соціальної чутливості, емпатії, готовності до міжкультурного діалогу та відповідальної поведінки в полікультурному середовищі [22, с. 10].

Ефективне формування культурологічної компетентності молодших школярів зумовлює необхідність створення цілісного культурно-освітнього середовища, яке в сучасній педагогічній науці розглядається як системоутворювальний фактор розвитку особистості. Таке середовище має функціонувати на засадах інтеграції інноваційних технологій, мультикультурних ресурсів та педагогічних практик, спрямованих на забезпечення динамічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Наукові дослідження підкреслюють, що лише багатовимірний, інтерактивний та культурно насичений освітній простір здатний стимулювати ціннісно-смислове осмислення культурних феноменів дітьми молодшого шкільного віку.

Засвідчимо, що у таблиці 2.5 представлено узагальнену характеристику основних психолого-педагогічних чинників, які детермінують формування культурологічної компетентності молодших школярів, а також демонструють

можливі шляхи їхнього практичного застосування в освітньому процесі [20, с. 59].

Таблиця 2.5 Психолого-педагогічні чинники формування культурологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку

№	Чинник	Опис чинника	Методи/ засоби реалізації	Очікуваний результат
1	Інтерес до культурного різноманіття	Стимулювання пізнавальної мотивації учнів до вивчення культур	Інтерактивні заняття, рольові ігри, дискусії	Учні активно засвоюють знання про культури, формують позитивне ставлення до різних культур
2	Емоційна та соціальна компетентність	Розвиток здатності розуміти емоції інших та співпрацювати	Метод емоційно-ціннісного розвитку, групові вправи	Учні вчаться толерантності та взаємоповазі
3	Міжпредметна інтеграція	Поєднання знань з різних предметів для формування цілісного уявлення про культуру	Інтегровані уроки, проєктні завдання, аналіз мистецьких творів	Глибше розуміння культурних феноменів та їх взаємозв’язку
4	Розвиток комунікативних навичок	Формування навичок міжкультурного спілкування	Дискусії, ігрові ситуації, міжкультурні завдання	Вміння ефективно спілкуватися з урахуванням культурних особливостей
5	Самосвідомість та культурна ідентичність	Усвідомлення своєї культурологічної належності та зв’язку з іншими культурами	Рефлексивні завдання, бесіди, творчі проєкти	Учні усвідомлюють цінність своєї культури і поважають інші

Продовження таблиці 2.5

6	Проєктне навчання	Застосування знань на практиці через культурні проєкти	Творчі завдання, виставки, театралізовані постановки	Розвиток критичного мислення, творчих здібностей, практичне засвоєння знань
7	Роль учителя як культурного посередника	Моделювання культурологічної взаємодії, створення атмосфери взаємоповаги	Демонстрація прикладів культурологічної поведінки, підтримка у класі	Учні отримують модель поведінки, застосовують навички взаєморозуміння на практиці

У підсумку, психолого-педагогічні чинники формування культурологічної компетентності молодших школярів характеризуються багатовимірністю та системною взаємозумовленістю. Комплексний облік вікових особливостей дітей, використання інтерактивних і діяльнісних методів, розвиток комунікативних умінь, культурологічної самосвідомості та критичного мислення створюють оптимальні умови для цілісного й поступального формування в них культурологічної компетентності. Таким чином, інтеграція зазначених чинників у структуру сучасного освітнього процесу постає необхідною передумовою підвищення його ефективності та відповідності вимогам полікультурного суспільства.

Отже, розроблені методичні рекомендації, побудовані на засадах сучасних педагогічних концепцій, інтегрують ефективні прийоми та методи навчання, які забезпечують інтеграцію мистецтва у освітній процес початкової школи. Застосування ігрових технологій, міждисциплінарного підходу, проєктних та занурювальних методик, а також майстер-класів і інтерактивних форм навчання створює умови для активної взаємодії учнів із культурним контекстом у процесі творчої діяльності. Реалізація зазначених стратегій сприяє становленню дітей як культурно свідомих, соціально відповідальних та інтегрованих у глобальну культурну спільноту особистостей, що визначає

перспективи подальших педагогічних практик і розвитку початкової освіти в цілому.

Залучення молодших школярів до дослідження різних видів мистецтва та ознайомлення з народними традиціями сприяє розвитку емоційно-ціннісної сфери, стимулює критичне мислення, формує естетичне сприйняття та розвиває навички соціальної взаємодії. Таким чином, мистецька діяльність виступає інтегрованим педагогічним чинником формування культурологічної компетентності учнів, що є невід'ємною складовою комплексного особистісного розвитку в умовах сучасного освітнього середовища.

2.2 Педагогічні умови формування культурологічної компетентності учнів початкової школи

Формування культурологічної компетентності молодших школярів передбачає створення комплексу педагогічних умов, що забезпечують цілеспрямований розвиток естетичного смаку, пізнавальних інтересів, поваги до культурного розмаїття та здатності до ефективної міжкультурної комунікації. У цьому контексті особливої ваги набуває науково обґрунтована інтеграція мистецьких і культурологічних компонентів у структуру освітнього процесу, що, згідно з сучасними науковими підходами є необхідною передумовою формування всебічно розвиненої особистості.

До ключових педагогічних умов формування культурологічної компетентності учнів початкової школи, як свідчать результати теоретичних і методичних досліджень, належать: інтеграція мистецьких дисциплін в освітній простір, створення творчого середовища для самовираження учнів, упровадження проєктних та групових форм діяльності, а також підвищення рівня професійної майстерності педагогів.

Провідною педагогічною умовою виступає інтеграція мистецьких дисциплін у зміст освіти, що, відповідно до сучасної педагогічної парадигми,

сприяє гармонійному розвитку особистості молодшого школяра. Мистецька діяльність, як підтверджують емпіричні дослідження, стимулює розвиток творчого мислення, емоційної чутливості, культурної обізнаності та формує естетичні цінності. Інтегрування таких дисциплін, як образотворче мистецтво, музика, театральне мистецтво й хореографія, забезпечує розширення традиційних меж освітнього процесу та створює багатовимірний, культурно насичений освітній простір, що відповідає сучасним вимогам компетентнісної освіти.

Мистецтво, будучи емоційно насиченим та інтелектуально стимулюючим феноменом, суттєво підвищує дидактичний потенціал освітнього процесу. У сучасному педагогічному дискурсі воно розглядається як ефективний інструмент формування внутрішньої навчальної мотивації, оскільки забезпечує учням можливість виражати власні емоції, креативність та індивідуальне світобачення через різні художні практики. Залучення мистецьких компонентів у навчання створює сприятливі умови для аналізу культурних явищ, продукування учнями власних творчих артефактів та застосування мистецького досвіду в повсякденних комунікативних і соціокультурних ситуаціях. Крім того, інтеграція мистецтва виступає каталізатором розвитку критичного мислення, оскільки передбачає інтерпретацію художніх творів, рефлексію культурних і соціальних контекстів, а також аргументоване висловлення оцінних суджень.

Завдяки музиці, театру та образотворчому мистецтву здобувачі освіти опановують навички розпізнавання й адекватного вираження власних емоцій, що сприяє розвитку емоційної грамотності та емпатії. Цей процес не лише збагачує індивідуальний творчий потенціал, але й оптимізує комунікативні компетентності учнів. Наприклад, у межах вивчення української мови та літератури театралізовані постановки й інсценізації літературних творів дозволяють школярам глибше осягнути сюжетну канву, психологію персонажів і провідні художні мотиви, одночасно формуючи навички вербальної та невербальної виразності.

Образотворче мистецтво має вагомий потенціал у формуванні математичної компетентності молодших школярів. Використання художніх завдань для опанування геометричних форм, симетрії та просторових співвідношень сприяє глибшому засвоєнню математичних понять завдяки їх візуалізації та практичному застосуванню. Зокрема, створення симетричних композицій або робота з об'ємними моделями формує в учнів уміння переносити абстрактні математичні знання в реальний творчий контекст. У межах предмета «Я досліджую світ» учні можуть ілюструвати природні об'єкти та явища, що дозволяє поєднати пізнання навколишнього середовища з художньою діяльністю. Мистецькі проєкти, спрямовані на вивчення кольорів, форм і структур природного світу, підсилюють когнітивне сприйняття та полегшують запам'ятовування інформації.

Отже, інтеграція мистецтва в освітні галузі початкової школи є важливим чинником формування культурологічної компетентності, креативних і критичних здібностей учнів, а також забезпечує багатовимірність та привабливість навчального процесу. Завдяки міжпредметним зв'язкам, що включають мистецтво, учні отримують не лише знаннєвий компонент, але й цінний емоційний, культурний та особистісно розвивальний досвід, який суттєво збагачує їхній подальший освітній шлях.

Друга педагогічна умова передбачає цілеспрямоване створення творчого середовища, орієнтованого на підтримку самовираження учнів. Формування культурологічної компетентності молодших школярів вимагає організації освітнього простору, який би забезпечував оптимальні умови для розкриття індивідуальних творчих здібностей і сприяв активній участі дітей у художньо-творчому процесі. У науково-педагогічному дискурсі наголошується, що самовираження в мистецтві виступає не лише чинником особистісного та емоційного розвитку, але й ключовою педагогічною детермінантою формування культурологічної компетентності.

До провідних характеристик творчого середовища ми відносимо: забезпечення психологічно безпечної атмосфери для творчих експериментів;

інтеграцію різних видів мистецтва; підтримку індивідуальних проявів учнів; варіативність технік, матеріалів і художніх засобів. Усі ці елементи відображено в розробленій «Пам’ятці для вчителя зі створення творчого середовища для самовираження учнів початкової школи» (Додаток А).

Важливо, щоб учні відчували емоційний комфорт і свободу у вираженні власних почуттів, думок та ідей через мистецькі форми. Створення атмосфери, в якій помилки розглядаються не як недоліки, а як природна складова творчого пошуку, сприяє розвитку дослідницького інтересу та здатності до художнього експериментування. У цьому контексті педагог має виконувати роль фасилітатора, який заохочує школярів до відкриття власного стилю, усвідомлення своєї індивідуальності та побудови особистісно значущого творчого досвіду.

Самовираження може реалізовуватися через широке коло мистецьких практик – від образотворчості та музики до театральних постановок і танцювальних імпровізацій. Варіативність жанрів і технік, орієнтація на інтереси та індивідуальні потреби учнів формують підґрунтя для їх гармонійного творчого й культурного розвитку.

Творче освітнє середовище має бути насиченим різноманітними формами мистецької діяльності, що створює умови для експериментування з образотворчим мистецтвом, музикою, театром та іншими видами художньої творчості. Така варіативність забезпечує учням можливість обирати ті форми самовираження, які відповідають їхнім інтересам і схильностям, тим самим сприяючи поступовому формуванню культурної обізнаності та розширенню естетичного досвіду. Використання широкого спектра художніх матеріалів (фарби, пластилін, кольорові олівці, різні види паперу та ін.) створює підґрунтя для вільного оволодіння творчими техніками й дозволяє учням застосовувати різні інструменти художнього вираження. Це, у свою чергу, сприяє розвитку естетичного смаку та формуванню навичок вирішення творчих завдань.

Однією з концептуально важливих передумов ефективного функціонування такого середовища є врахування індивідуальних потреб,

здібностей та емоційних станів кожної дитини. Педагог має цілеспрямовано підтримувати самовираження учнів, допомагати їм у виявленні особистісних інтересів і стимулювати до участі у мистецьких проєктах. Особливого значення набувають колективні форми художньої діяльності, оскільки вони забезпечують можливість соціальної взаємодії, взаємообміну ідеями та формування навичок командної роботи. Такі форми діяльності сприяють розвиткові соціальних компетентностей, а також слугують механізмом формування культурологічної компетентності через співпрацю, діалог і спільну творчу діяльність [35].

Учням необхідно забезпечити доступ до культурного різноманіття шляхом ознайомлення з традиціями, художніми стилями, музичними напрямами та елементами народної культури різних народів. Такий підхід розширює їхнє уявлення про культурне розмаїття, формує толерантне ставлення до інших культур і сприяє розвитку міжкультурної чутливості. Важливо також надати дітям можливість самостійно обирати теми, жанри та техніки художньої діяльності, оскільки свобода вибору виступає важливою умовою розвитку ініціативності, творчої автономії та відповідальності за результати власної роботи.

Отже, створення творчого середовища для самовираження є ключовою педагогічною умовою формування культурологічної компетентності учнів початкової школи. У процесі мистецької діяльності діти не лише розвивають власний творчий потенціал, але й засвоюють культурні цінності, опановують навички соціальної взаємодії та формують відкритість до культурного різноманіття.

Наступною педагогічною умовою, що має принципове значення для формування культурологічної компетентності молодших школярів, ми вважаємо запровадження проєктної та групової діяльності. Зазначені форми організації освітнього процесу сприяють не лише засвоєнню знань, але й їх активному застосуванню в контексті творчої взаємодії з однолітками, формуванню навичок міжособистісного спілкування, співпраці та розвитку

соціально-комунікативної компетентності.

Проєктна діяльність передбачає виконання учнями комплексних творчих завдань, що інтегрують різні освітні галузі та потребують застосування міждисциплінарних знань. Мистецькі проєкти культурологічного спрямування сприяють формуванню культурологічної компетентності через ознайомлення з різними формами мистецтва, традиціями та елементами культурної спадщини. Суттєвою перевагою проєктної діяльності є розвиток самостійності й відповідальності, оскільки учні беруть на себе ініціативу в плануванні, організації та реалізації проєктних завдань. З метою оптимізації командної взаємодії школярі розробляють правила спільної роботи, що створюють позитивний і продуктивний мікроклімат у групі та забезпечують почуття значущості кожного учасника (Додаток Б).

У межах проєктної діяльності учні самостійно визначають алгоритм роботи, здійснюють дослідження обраної теми та застосовують отримані знання для створення творчих продуктів. Тематика проєктів може охоплювати не лише мистецьку галузь, але й природознавство, математику, літературу та інші навчальні дисципліни, що забезпечує цілісне розуміння культурних контекстів і сприяє розвитку культурологічної компетентності завдяки інтеграції різних типів знань.

Проєктна форма діяльності також відкриває можливості для експериментування з різними видами мистецтва та вираження власного ставлення до культурних феноменів за допомогою художніх засобів. Виконання проєктів, пов’язаних із тематикою свят, традицій або символів народної культури, сприяє засвоєнню культурної спадщини різних народів і формуванню толерантності, відкритості та міжкультурної чутливості.

Групова робота становить ще один ефективний метод розвитку культурологічної компетентності в умовах безпосередньої взаємодії між учнями. У процесі колективної творчої діяльності діти навчаються співпрацювати, обмінюватися думками, аргументовано висловлювати позицію та поважати погляди інших, що є суттєвими складовими культурної обізнаності

та соціальної зрілості.

Переваги групової роботи у формуванні культурологічної компетентності полягають насамперед у розвитку навичок ефективної співпраці. Групова діяльність передбачає від учнів уміння уважно слухати одне одного, конструктивно обговорювати ідеї, розподіляти обов'язки та знаходити компромісні рішення. Усе це сприяє становленню соціально-комунікативних умінь, які є фундаментальними складниками культурологічної компетентності. У процесі роботи в групах молодші школярі мають можливість надавати взаємну підтримку, обмінюватися знаннями й творчими ідеями. Такий формат взаємодії розширює їхній досвід та поглиблює розуміння культурних особливостей, оскільки учні можуть ділитися власними сімейними традиціями, культурними практиками та цінностями.

Спільне створення мистецьких продуктів (колективний малюнок, театральна інсценізація, хоровий виступ тощо) забезпечує формування відчуття належності до групи та усвідомлення значущості індивідуального внеску кожного учасника у досягнення спільного результату. У процесі групової взаємодії учні обговорюють різноманітні питання, пов'язані з мистецтвом і культурою, обмінюються враженнями та емоціями. Це сприяє розвитку критичного мислення, поглибленню рефлексивних умінь і формуванню цілісного уявлення про культурне розмаїття.

Отже, проєктна та групова діяльність виступають ефективними педагогічними умовами формування культурологічної компетентності молодших школярів у процесі мистецької творчості. Вони забезпечують розвиток соціальних, творчих і комунікативних навичок, формують повагу до різних культур, толерантність та відкритість до світу. Завдяки участі у цих видах діяльності молодші школярі стають активними суб'єктами освітнього процесу та осягають культурне розмаїття через практичну взаємодію і творче самовираження.

Четвертою педагогічною умовою формування культурологічної компетентності учнів початкової школи ми визначаємо підвищення рівня

педагогічної майстерності вчителів. Саме професійна компетентність, методична обізнаність та фахова майстерність педагога значною мірою детермінують ефективність освітнього процесу та впливають на якість опанування учнями знань і навичок у сфері культурного розвитку.

Для результативного формування культурологічної компетентності дітей молодшого шкільного віку учителі мають систематично оновлювати власні знання та розширювати професійний інструментарій у галузях мистецтва, культурології та методики викладання. Участь у тренінгах, семінарах, майстер-класах і курсах підвищення кваліфікації забезпечує доступ до новітніх педагогічних технологій, інноваційних методів та сучасних підходів, які сприяють ефективній реалізації мистецько орієнтованого навчання.

Володіння вчителем знаннями про культурні традиції, цінності та мистецькі практики різних народів значно підсилює його здатність формувати в учнів толерантність, міжкультурну відкритість і повагу до різноманіття. Особливо важливим є ознайомлення дітей із національною культурою, її регіональними особливостями, а також зі світовим культурним розмаїттям через використання художніх творів, музики, фольклору та народного мистецтва. Ефективність мистецького навчання зростає за умови активного застосування сучасних освітніх технологій: інтерактивних методів, цифрових платформ, медіаресурсів, віртуальних музеїв та онлайн-галерей, які відкривають широкі можливості для формування культурологічної компетентності.

Важливою складовою педагогічної майстерності є здатність учителя створювати сприятливе середовище для продуктивної взаємодії між учнями у процесі творчої діяльності. Педагог має стимулювати співпрацю, взаємну підтримку та обмін ідеями, що сприяє культурному збагаченню та розвитку соціально-комунікативних умінь школярів. З метою підвищення результативності власної діяльності вчитель повинен систематично здійснювати самооцінювання, аналізувати сильні й слабкі сторони педагогічної практики, упроваджувати нові підходи та адаптувати методи навчання до

потреб сучасного учня. Така рефлексивна позиція забезпечує гнучкість і професійну мобільність педагога в умовах динамічних освітніх змін.

Ключовим чинником підвищення якості освітнього процесу та професійного зростання педагога є системна й конструктивна взаємодія вчителя з батьками учнів. Така взаємодія передбачає активну співпрацю, що сприяє поліпшенню навчальних результатів і формуванню сприятливого, гармонійного освітнього середовища для розвитку дитини. Регулярний обмін інформацією між учителем і батьками забезпечує глибше розуміння індивідуальних потреб, інтересів і особливостей учня, а спільне обговорення методів навчання та виховання дозволяє адаптувати освітній процес відповідно до цих індивідуальних характеристик, підвищуючи його ефективність.

Взаємодія між педагогом і родиною сприяє своєчасному виявленню та розв’язанню труднощів, що можуть виникати у навчальній або поведінковій сфері дитини. Спільні узгоджені дії зменшують ризик конфліктних ситуацій та сприяють створенню цілісного, емоційно безпечного середовища. Регулярний зворотний зв’язок із боку батьків дає змогу вчителю критично оцінити власну діяльність, визначити напрями для вдосконалення та підвищити рівень педагогічної майстерності. Зокрема, використання анкетування або аналіз батьківських відгуків допомагають педагогові знаходити нові підходи й методичні рішення з урахуванням побажань сімей.

Проведення консультацій, зустрічей, семінарів для батьків є важливим чинником професійного розвитку вчителя, оскільки сприяє побудові партнерських відносин і розширенню педагогічної взаємодії. Співпраця з родинами може включати організацію спільних творчих проєктів, що водночас розвивають здібності учнів і підсилюють педагогічну компетентність учителя. Важливим аспектом є також передання батькам практичних рекомендацій щодо підтримки навчального процесу вдома, що забезпечує неперервність розвитку дитини та узгодженість виховних впливів.

Таким чином, підвищення педагогічної майстерності вчителів виступає необхідною умовою ефективного формування культурологічної компетентності

молодших школярів. Професійно компетентні та творчо орієнтовані педагоги створюють освітню атмосферу, у якій учні мають змогу не лише оволодівати знаннями про культуру, а й формувати життєво важливі навички, необхідні для успішної взаємодії в багатокультурному соціальному просторі.

Отже, узагальнення результатів проведеного дослідження дає підстави дійти висновку, що успішність формування культурологічної компетентності учнів початкової школи у процесі мистецької творчості зумовлюється комплексом взаємопов'язаних педагогічних умов. До провідних умов, які виявлено у ході наукового аналізу, належать: інтеграція мистецьких дисциплін у структуру загальної освіти, що забезпечує розширення культурного світогляду молодших школярів і сприяє поглибленому засвоєнню ними різних аспектів світової культурної спадщини; створення відкритого творчого середовища, у межах якого учні можуть вільно артикулювати власні думки та ідеї, що виступає важливою передумовою розвитку їхньої культурної самосвідомості; залучення школярів до колективних творчих форм діяльності, що забезпечує формування навичок співпраці, толерантності, поваги до альтернативних поглядів та готовності до міжкультурного діалогу; підвищення професійної компетентності педагогів, яке передбачає оволодіння сучасними культурологічними знаннями, опанування інноваційних методик викладання мистецьких дисциплін і використання цифрових освітніх технологій.

Таким чином, реалізація окреслених педагогічних умов, як свідчать результати дослідження, є ключовим чинником не лише для розвитку художньо-творчого потенціалу молодших школярів, але й для цілеспрямованого формування їхньої культурологічної компетентності. Це, у свою чергу, виступає важливою складовою цілісного виховного процесу та сприяє підготовці учнів до ефективної взаємодії у полікультурному соціальному середовищі.

ВИСНОВКИ

У межах кваліфікаційного дослідження проведено комплексне теоретичне узагальнення та аналітичне опрацювання проблеми «Формування культурологічної компетентності учнів початкової школи». Отримані результати теоретичного аналізу підтверджують досягнення мети дослідження, реалізацію поставлених завдань і дозволяють сформулювати науково обґрунтовані висновки, що мають прикладне значення для освітньої практики:

1. На основі системного аналізу наукових джерел встановлено, що культурологічна компетентність є багатовимірним конструктом, який інтегрує знання, уміння, ціннісні орієнтири та поведінкові установки, що забезпечують здатність особистості до ефективної взаємодії з різноманітними культурами. Культурологічна компетентність передбачає не лише оволодіння знаннями про культурну спадщину власної країни, а й розвиток здатності до міжкультурної комунікації, прийняття культурних відмінностей, прояву толерантності та соціальної відповідальності.

2. Аналіз концептуальних підходів до змістового наповнення культурологічної компетентності свідчить про її міждисциплінарний характер, що включає знання з історії, мистецтва, літератури, релігієзнавства, етики та соціальних норм і передбачає здатність до практичного застосування цих знань у міжкультурному діалозі. Культурологічна компетентність розглядається як базовий компонент формування особистісної та національної ідентичності, розвитку критичного мислення, естетичного сприйняття та гармонійного становлення особистості, що забезпечує адаптацію до культурного різноманіття та активну участь у формуванні відкритого і толерантного суспільства.

3. Мистецька творчість виступає ключовим чинником формування культурологічної компетентності молодших школярів. Її реалізація через різні види мистецької діяльності дозволяє дітям глибше усвідомлювати національні та світові культурні традиції, розвивати естетичний смак, критичне мислення та

здатність до міжкультурного діалогу. Мистецтво створює педагогічно значущий простір для самовираження, креативної активності та сприйняття культурного розмаїття, що є невід'ємним компонентом формування толерантності, відкритості та поваги до інших культур. Залучення учнів до вивчення рідного та іноземного мистецтва сприяє розвитку моральних цінностей, збагаченню кругозору, формуванню емоційної чутливості та емпатії. Інтерактивні мистецькі проєкти стимулюють розвиток комунікативних компетентностей, навичок співпраці, уміння поважати думки і творчість однолітків, а також усвідомлювати цінності, закладені у творах культури інших народів. Таким чином, мистецька творчість розглядається як один із провідних чинників гармонійного розвитку особистості та формування її культурної ідентичності в умовах сучасного освітнього процесу.

4. Розроблено методичні рекомендації щодо ефективного формування культурологічної компетентності учнів початкової школи. Вказані рекомендації ґрунтуються на сучасних педагогічних концепціях і передбачають використання інтегрованих прийомів та методів навчання, що забезпечують інтеграцію мистецтва в освітній процес. Використання ігрових технологій, міждисциплінарного підходу, проєктної та занурювальної діяльності, майстер-класів та інтерактивних форм навчання створює умови для активної взаємодії учнів із культурним контекстом. Залучення дітей до різних видів мистецтва та народних традицій сприяє розвитку емоційної сфери, критичного мислення, естетичного сприйняття та соціальних навичок.

5. Обґрунтовано педагогічні умови успішного формування культурологічної компетентності учнів початкової школи. До таких умов належать: інтеграція мистецьких дисциплін у загальноосвітній процес, що розширює культурний світогляд учнів і сприяє глибшому розумінню світової культури; організація освітнього середовища, що забезпечує можливість вільного висловлення ідей, думок та розвитку творчих здібностей, стимулюючи формування культурної самосвідомості; залучення учнів до колективних творчих проєктів, що розвиває навички співпраці, поваги до думок інших та

активної участі у міжкультурному діалозі; підвищення професійної компетентності педагогів у галузі культурології, сучасних методів викладання мистецтва та інноваційних технологій навчання. Реалізація зазначених умов забезпечує розвиток художніх здібностей учнів, формування їх культурологічної компетентності, що є важливим компонентом загальної освіти та підготовки до життя в полікультурному суспільстві.

Отже, результати теоретичного дослідження дозволяють констатувати науково обґрунтовану ефективність мистецької діяльності як інструмента формування культурологічної компетентності учнів початкової школи та окреслюють перспективи її системного впровадження у сучасну освітню практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичний аспект. *Початкова школа.* 2010. № 9. С. 46–56.
2. Балицька С. М. Інтерактивні методи навчання на уроках образотворчого мистецтва : метод. рекомендації URL : https://surl.li/bhkvbm
3. Бех І. Д. Виховання особистості. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
4. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ - Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с.
5. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи* : монографія. Київ : [б.в.], 2004. С. 47–52.
6. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 137 с.
7. Білик Н. І. Розвиток соціальної компетентності молодших школярів на уроках природознавства. *Початкова школа*. 2020. № 6. С. 27–31.
8. Бовсунівський В. М. Реалізація завдань мистецької освітньої галузі в початкових класах Нової української школи. *Науковий часопис НПУ імені М..П..Драгоманова*. 2021. Вип. 82. С. 14–18.
9. Богосвятська А. І. Методика компетентнісного викладання на уроках літератури. *Зарубіжна література в школах України*. 2012. № 7-8. С. 56–63.
10. Большакова І. Ситуативно-мовленнєва діяльність школярів на уроках української мови. *Початкова школа*. 2020. № 10. С.9–12.
11. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
12. Державний стандарт початкової освіти (затверджений 21.02.2018 р. постановою № 87 Кабінету Міністрів України). ULR: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP180087.html
13. Джонсон Р. Бойд, Культурна компетентність в Україні. *Журнал*

європейської економіки. 2014. Вип. 2. С. 236–247.

14. Зимня І. А. Загальна культура та професійна компетентність людини. URL: https://surl.li/fumdfy

15. Зубчевська С. В. Формування загальнокультурологічної компетентності студентів як педагогічна проблема. *Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів*: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Умань, 15 травня 2013 р.). Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. С. 43–46.

16. Качерова О., Чорна Є. Формування емоційно-почуттєвої сфери дитини засобами мистецтва у Новій українській школі. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті впровадження Концепції Нової української школи* : матер. V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Бердянськ, 16 вересня 2021 р.). Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2021. С. 183–185.

17. Клименко В. В. Психологія творчості: навч. посіб. для вузів. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.

18. Комаровська О. А. Театр і школа: виховують однодумці. Книга для вчителя та батьків. Ніжин : ТОВ Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. 92 с.

19. Комаровська О. Мистецька подієвість освітнього середовища в контексті художніх цінностей особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2020. Вип. 24. С. 259–270.

20. Костюк Г. С. Вікова психологія. Київ : Рад. школа, 1976. 272 с.

21. Красовська О. О. Образотворче мистецтво з методикою викладання у початковій школі : навч. посібник. Львів : Новий світ–2000, 2021. 292 с.

22. Крутенко О. В. Формування загальнокультурологічної компетентності молодші школярів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог нових Державних стандартів. URL : https://surl.li/esorod

23. Кутняк І. М., Околович І. М. Формування ключових компетентностей в учнів початкової школи на уроках мистецької освітньої галузі. *Молодий вчений.* 2020. № 8 (84). С. 114–117.

24. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с.

25. Лобова О., Сбруєва А., Бойченко М. Формування культурологічної компетентності школярів у процесі мистецької освіти в Новій українській школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 3-4(97-98). С. 266–276.

26. Малицька О. В. Образотворче мистецтво з методикою навчання : навч.-метод. посібник.. URL : https://surl.li/sylthg

27. Масол Л. М. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посібник. Київ : Генеза, 2019. 208 с.

28. Масол Л. М. Теоретико-методологічні засади загальної мистецької освіти та поліхудожнього виховання : культурно-антропологічний підхід. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2009. № 30. С.180–188.

29. Михайлишин Р. Метод проектів у початковій школі як педагогічна технологія. *Вісник Львівського університету*. 2016. Вип. 30. С. 43–53.

30. Михайлова Л. М. Виховуємо красою : метод. посіб. Запоріжжя : Акцент Інвест-Трейд, 2014. 268 с.

31. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. Київ: [б. в.], 2007. 299 с.

32. Москаленко А. М. Формування культурологічної компетентності майбутніх інженерів: теоретичний аспект. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 4(2). С. 31–37.

33. Несвірська Т. В. Формування загальнокультурологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в процесі професійної підготовки : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2012. 236 с.

34. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ : Літера ЛТД, 2016. 40 с.

35. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.

36. Осадчук Н. П. Культурологічна компетентність як домінантна складова у системі професійних компетентностей майбутніх офіцерів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2017. Вип. 3. С. 129–134.

37. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / за заг.ред. О. М. Пєхоти. Київ : А.С.К., 2002. 255 с.

38. Очеретяна Н. В. Сучасні технології віртуальної реальності у процесі навчання мистецтва молодших школярів. URL : https://surl.li/idcyyd

39. Панкратова О. М. Культурологічна компетентність вчителів і її формування. URL : https://surl.li/mfppie

40. Пустохіна В. І. Формування культурологічної компетентності старшокласників у процесі навчання української літератури: риторичний підхід. *Педагогічна риторика: історія, теорія, практика :* монографія / за ред. О. А. Кучерук. Київ : КНТ, 2016. С. 196–207.

41. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Віртуальна виставка дитячої художньої творчості і її трансформація в сучасних освітніх реаліях. *Мистецтво та освіта.* 2022. № 4. С. 54–59.

42. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Твори декоративно-ужиткового мистецтва як засіб розгортання діалогу суб'єктів освітнього процесу в початковій школі. *Виклики та перспективи формування зростаючої особистості у повоєнній реальності*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ – Біла Церква, 26 травня 2023 р.). Біла Церква : КНЗ КОР «КОІПОПК», 2023. С. 126–129.

43. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посібник. Київ : Либідь, 2001. 288 с

44. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. Тернопіль : Богдан, 2005. 360 с.

45. Скворцова С. О., Цимбалюк Я. С. Компетентності і компетенції: співвідношення понять. URL : https://surl.li/ssidop

46. Стеценко Н. М. Теоретичні підходи до інтерпретації сутності

культурологічної компетентності. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць / редкол.: В. В. Кузьменко (голов. ред.) та ін. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. Вип. 23. С. 208–213.

47. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я для 1-2 класу. URL : https://surl.li/ecdlao

48. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я для 3-4 класу. URL : https://surl.li/dvwgsh

49. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б для 1-2 класу. URL : https://surl.li/akkhup

50. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б для 3-4 класу. URL : https://surl.lu/qxasdy

51. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.

52. Яворська Х. Формування культурологічної компетентності здобувачів освіти у початковій школі. *Вісник Львівського університету.* 2022. Вип. 37. С. 232–242.

53. Янковська І. М. Сучасні підходи до викладання мистецької освітньої галузі в НУШ. *Варіативні моделі й технології трансформації професійного розвитку фахівців в умовах відкритої освіти* : зб. матер. Всеукр. наук.- практ. інтернет-конф. (м. Київ, 23 червня 2022 р.). Київ : ДЗВО «Ун-т менеджменту освіти», 2022. С. 431–438.

54. Spector J. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification URL: https://surl.li/vgvyuj

ДОДАТКИ

Додаток А

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ
«Організація творчого середовища для самовираження учнів початкової школи»

1. **Створіть безпечне та підтримуюче середовище**. Забезпечте психологічний комфорт, де учні можуть вільно висловлювати думки, емоції та ідеї без страху помилки чи осуду.

2. **Використовуйте діяльнісний підхід**. Орієнтуйте навчання на практичну творчість: малювання, ліплення, музику, танці, театр, літературну творчість, інтегровані проєкти.

3. **Індивідуалізація та диференціація завдань**. Пропонуйте завдання різної складності відповідно до інтересів і здібностей учнів.

4. **Заохочуйте експерименти та інновації**. Стимулюйте учнів пробувати нові матеріали, техніки та ідеї, підтримуйте нестандартні рішення.

5. **Стимулюйте самовираження через різні форми мистецтва**. Використовуйте образотворче мистецтво, музику, хореографію, театралізацію та цифрові засоби для розвитку творчого потенціалу.

6. **Розвивайте командну роботу та комунікацію**. Організовуйте групові проєкти, вистави, презентації, де учні взаємодіють, обмінюються ідеями та навчаються працювати разом.

7. **Формуйте емоційну та культурну чутливість**. Використовуйте мистецтво для розвитку емпатії, поваги до культурного розмаїття та розуміння різних традицій.

8. **Акцентуйте процес творчості, а не тільки результат**. Заохочуйте дітей цінувати сам процес створення, а не лише якість кінцевого продукту.

9. **Інтегруйте сучасні технології**. Використовуйте цифрові платформи, мобільні застосунки, вебресурси для створення віртуальних виставок, музичних і графічних проєктів.

10. **Організовуйте рефлексію та презентацію результатів**. Давайте учням можливість обговорювати, презентувати свої роботи та висловлювати емоційно-ціннісне ставлення до творчості, що сприяє розвитку самосвідомості та культурологічної компетентності.

Додаток Б

ПРАВИЛА КОМАНДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ГРУПІ

1. **Слухай уважно інших**. Дай можливість кожному висловитися, не перебивай і намагайся зрозуміти, що каже друг.
2. **Говори чемно та ввічливо**. Використовуй слова «будь ласка», «дякую», «вибач» та дружній тон у спілкуванні.
3. **Поважай ідеї кожного**. Кожна думка важлива. Не критикуй, а допомагай знайти найкраще рішення разом.
4. **Ділися своїми ідеями**. Не бійся висловлювати свої думки та пропозиції, адже вони можуть бути корисні для команди.
5. **Працюй разом**. Допомагай однокласникам і проси допомогу, якщо сам не знаєш, як зробити завдання.
6. **Діли відповідальність**. Кожен у команді має свої обов’язки, робіть все разом і справедливо.
7. **Розв’язуй суперечки мирно**. Якщо виникла проблема, обговоріть її спокійно і шукайте компроміс.
8. **Слухай і підтримуй один одного**. Підтримуй однокласників, коли їм важко або вони хвилюються.
9. **Будь терплячим і уважним**. Не поспішай і надавай іншим час завершити свою роботу або думку.
10. **Святкуй успіхи команди**. Радій спільним досягненням, навіть якщо результат не ідеальний, бо головне – працювати разом.